

Emmi Forsman

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2021

Helmi Myller

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja kirkonalan
ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi-kirkon varhaiskasvatus (AMK)
Opinnäytetyö, 2021

USKONNOTTOMAT VARHAISKASVATUKSEN KATSOMUSKASVATUKSESSA

Uskonnettomien huoltajien kokemukset ja odotukset varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta

TIIVISTELMÄ

Forsman, Emmi & Myller, Helmi. Uskonnottomat varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa. Uskonnottomien huoltajien kokemukset ja odotukset varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta. 54 s., 4 liitettä. Kevät 2021 Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto sekä Sosiaali- ja kirkon alan ammattikorkeakoulututkinto, varhaiskasvatuksen opettajan suuntautumisvaihtoehto sekä kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajan suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + varhaiskasvatuksen opettajan & kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyö selvitti uskonnottomien huoltajien kokemuksia ja odotuksia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta. Mielipiteet kerättiin Espoon kaupungin suomenkielisen varhaiskasvatuksen asiakkaina olevien uskonnottomilta huoltajilta Webropol -verkkokyselylomakkeen avulla. Verkkokyselyssä oli niin suljettuja kvantitatiivisia kysymyksiä kuin avoimia kvalitatiivisia kysymyksiä. Espoon kaupunki toimi opinnäytetyön yhteistyötahona.

Verkkokyselyyn vastasi 31 huoltajaa. Suurin osa vastaajista ei osannut sanoa, miten katsomuskasvatus toteutuu varhaiskasvatuksessa tai miten uskonnottomia on huomioitu. Monissa eri kysymysten vastauksissa nousi esiin tiedotuksen vähäisyys varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatukseen liittyen. Vastaajat toivoivat, että katsomuskasvatuksesta keskusteltaisiin ja sen toteutumisesta tiedotettaisiin rohkeammin. Katsomuskasvatukseen ajateltiin kuuluvan eri kulttuurien, katsomusten ja uskontojen käsittelyä esimerkiksi juhlien, keskusteluiden, kirjojen sekä vierailujen kautta.

Vastaajien mielestä katsomuskasvatusta tulisi käsitellä lasten kysymysten ja pohdintojen, kulttuuriperimän ja juhlapyhien sekä taiteen kautta. Odotukset tavoista, joilla katsomuskasvatusta tulisi toteuttaa, olivat varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisia. Osa vastaajista toivoi, että katsomukset pidettäisiin varhaiskasvatuksesta erillään. Vastaajat toivoivat, että eri katsomuksia käsiteltäisiin tasapuolisesti ja uskonnottomat pidettäisiin yhtenä katsomuksena. Katsomuskasvatuksen toteuttamisessa toivottiin toimintaa, johon kaikki voivat osallistua. Uskonnottomien tilaisuuksiin osallistumisesta toivottiin lupalappua - minkä moni kertoi toteutuneen. Uskonnottomien tilaisuuksien rinnalle toivottiin suunniteltua vaihtoehtoja toimintaa, joka ei aiheuta syrjään jäämisen kokemusta. Vastauksien perusteella katsomukset ovat arka aihe. Se ei kuitenkaan saisi aiheuttaa vaikenemista, vaan eri katsomusten kunnioittavaa tasavertaista kohtaamista.

Asiasanat: uskonnottomat, katsomukset, katsomuskasvatus, varhaiskasvatus, Espoon suomenkielinen varhaiskasvatus, verkkokysely

ABSTRACT

Emmi Forsman & Helmi Myller

The expectations and experiences of the non-religious regarding early childhood worldview education.

54 p., 4 appendices

Spring 2021

Diakonia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Option in Christian Early Childhood Education and Care

Bachelor of Social Services

The purpose of this thesis was to chart non-religious guardians experiences and expectations when it comes to early childhood worldview education. Opinions were collected from customers of the Finnish-speaking early childhood education services in the city of Espoo. A Webropol online survey was used to gather information from non-religious guardians. The online survey had closed quantitative and qualitative questions. The city of Espoo was the partner in this thesis.

31 guardians answered the online survey. Most of the respondents could not tell how worldview education is implemented in early childhood education or how non-religious customers are taken into consideration. Many answers brought up the fact that information about worldview education in early childhood education was minor. Respondents did wish for more discussion about worldview education and more active discussion about its implementation. Worldview education was considered include different cultures, views and religions and the assumption was that these were studied through holiday celebrations, discussions, books and visits.

According to the respondents, worldview education should be implemented through children's questions and considerations, cultural heritage and public holidays, art and narratives from children's books. Expectations of the ways in which worldview education should be implemented were in accordance with the criteria of the early childhood education plan. Some respondents hoped that worldview education and early childhood education will be kept separate. Respondents hoped that different views would be treated equally and being non-religious would be considered as one view. In the implementation of worldview education, the respondents hoped that everyone could participate. For attending religious events, signing a permit slip was requested, and many said that this had been the case. Alongside religious events, The respondents hoped for alternative activities that do not result in an experience of being left out. Based on the answers, different views are a sensitive issue. However, it should not lead to silence, but to a respectful and equal encounter of different views.

Keywords: non-religious, views, worldview education, early childhood education, online survey

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 USKONTO, KULTTUURI JA USKONNOTTOMUUS SUOMESSA	7
2.1 Uskonto ja kulttuuri.....	7
2.2 Uskonottomuus	8
3 VARHAISKASVATUKSEN KATSOMUSKASVATUS.....	13
3.1 Varhaiskasvatustilain ja -suunnitelman perusteet ohjaavat varhaiskasvatusta	13
3.2 Katsomuskasvatuksen tausta ja nykyisyys	14
3.3 Katsomuskasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.....	15
3.4 Uskonottomuus varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa	17
3.5 Katsomuskasvatus Espoon varhaiskasvatussuunnitelmassa	18
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	20
4.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	20
4.2 Opinnäytetyön menetelmät ja aineiston keruu	20
4.3 Aineiston käsittely ja analyysi.....	22
5 TULOKSET	25
5.1 Kokemukset varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta	25
5.2 Odotukset varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukselle.....	26
5.3 Yhteenveto tuloksista	30
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	32
7 POHDINTA	35
7.1 Tuloksista noussutta pohdintaa.....	35
7.2 Eettiset näkökohdat & tutkimuksen luotettavuus	36
7.3 Jatkotutkimus ja kehittämisideat	38
7.4 Oma ammatillinen kasvu.....	38
7.5 Varhaiskasvatuksen ohjaajan asiantuntijuuden kehittyminen	39
8 LÄHTEET	42

9 LIITTEET.....	47
LIITE 1 - Saateteksti Espoon kaupungin päiväkodin johtajille	47
LIITE 2 - Saateteksti verkkokyselyn liitteeksi	48
LIITE 3 - Verkkokysely	50
LIITE 4 – Kooste opinnäytetyöstä Espoon kaupungin varhaiskasvatukselle	53

1 JOHDANTO

Maailman- tai elämänkatsomuksesta, joka ei ole uskonnollinen, käytetään termiä uskonnottomuus. Uskonnottomat voivat kuulua tai olla kuulumatta uskonnollisiin yhdyskuntiin ja he voivat olla niin ateisteja, agnostikkoja, skeptikkoja kuin uskontojen suhteen sitoutumattomia. (Ylikoski 2017, 159–160.) Suomen perustuslaissa (731/1999) määritellään, että jokaisella on oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan, eikä ketään voi velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. (Uskonnonvapauslaki 2003.) Uskonottomien määrää on vaikea arvioida, koska kyse on jokaisen henkilökohtaisesta määritelmästä. Kirkon tilastokeskuksen teettämien kyselyiden mukaan uskonottomien määrä kasvaa Suomessa. Gallup Ecclesisastica 2015 -kyselyssä 28 prosenttia (n=4194) vastaajista identifioitui uskonnottomaksi.

Varhaiskasvatuksessa uskontokasvatus muutettiin vuonna 2016 katsomuskasvatukseksi. Uskontokasvatuksen käsitellessä eri uskontoja katsomuskasvatus huomioi myös uskonnottomat. (Latva-Koivisto 2018, s. 3–6.) Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on uskonnollisesti sitoutumatonta kulttuureihin ja uskontoihin tutustumista (Poulter 2019, 326). Katsomuskasvatuksen tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Katsomuskasvatusta toteutetaan varhaiskasvatuksessa lapsille sopivilla metodeilla, jotka antavat tilaa ihmetellä ja tutustua, kysyä sekä keskustella. Näitä metodeja voivat olla esimerkiksi eri kulttuureista ja uskonnoista kertoviin kirjoihin tutustuminen, vanhempien vierailu, sekä juhlakalenterin kautta eri katsomuksiin tutustuminen. (Opetushallitus 2018a, 40–41).

Opetushallitus (2018b) on luonut ohjeen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on kirjattu tavoitteet varhaiskasvatuksen sisällöstä, jonka perusteella laaditaan paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma (Opetushallitus 2018a). Nämä ohjaavat

varhaiskasvatuksen opettajia pedagogisen toiminnan suunnittelussa. Opinnäyte-työmme tarkastelee katsomuskasvatuksen toteutumista Espoon kaupungin suo-menkielisessä varhaiskasvatuksessa uskonottomien huoltajien näkökulmasta. Huoltajien näkemyksiä kartoitettiin nimettömän verkkokyselyn kautta. Verkkoky-selyssä oli niin suljettuja kvantitatiivisia kysymyksiä kuin avoimia kvalitatiivisia ky-symyksiä. Aineiston analyysissä on hyödynnetty Webropol-kyselysovelluksen luomia taulukoita, frekvenssilukuja sekä teemoittelua. Toivomme, että opinnäyte-työmme lisää ymmärrystä uskonottomien kokemuksista ja odotuksista katso-muskasvatukseen liittyen sekä rohkaisisi varhaiskasvatuksen henkilökuntaa poh-timaan katsomuskasvatuksen toteuttamista ja tiedottamaan siitä huoltajille.

2 USKONTO, KULTTUURI JA USKONNOTTOMUUS SUOMESSA

2.1 Uskonto ja kulttuuri

Uskontoa on usko pyhään, johonkin yliluonnolliseen, joka ei ole tieteellä selitettävissä tai käsillä kosketettavissa. Uskonnoissa yleisin piirre on olla elämän suurimpien kysymysten äärellä, kuten mikä on elämän tarkoitus ja mitä tämän jälkeen tapahtuu. (Helsingin yliopisto.) Uskonto ja uskonottomuus ovat osa identiteettiä. Luodessamme monikulttuurista suvaitsevaa yhteisöä tapahtuu tämän luominen toinen toisiltamme oppien, piilottamatta omaa identiteettiämme. (Kalliala 2016.)

Kulttuuriksi määritellään lähes kaikki, mikä edistää yhdessä elävän yhteisön toimivuutta. Kulttuuri käsittää yhteisiä arvoituksia, kokemuksia ja toimintamalleja (Kalliala 2016). Kulttuuriin kasvetaan ja siinä yhteisönormien mukaan toimiminen edellyttää kirjoittamattomien sääntöjen sisäistämisen. Suomessa kasvanut toimii suomalaiselle kulttuurille ominaisin tavoin, lähes tiedostamatta tätä. Kulttuuri voi näkyä ulospäin esimerkiksi ruuan, vaatteiden, rakennusten ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen kautta. Näkyvän kulttuurin lisäksi kulttuuri voi olla myös näkymätöntä, kuten arvoja, sekä käsitteitä, joilla ilmaiseemme itseämme. Kulttuuri pitää sisällään rituaaleja, sankareita ja symboleita. (Kansalaisopistojen liitto KoL Ry, 2018.)

Suomessa evankelisluterilainen kristinusko on niin kutsuttu kansalaisuskonto. Kansalaisuskonto tarkoittaa uskontoa, joka näkyy kansan kulttuurissa juhlapyhinä, perinteinä ja uutisissa. (Latva-Koivisto 2018, 3–6.) Vuonna 1980 Suomessa evankelisluterilaiseen seurakuntaan kuului 90 prosenttia väestöstä ja vuonna 2020 kirkkoon kuului noin 69 prosenttia väestöstä, eli noin 3,8 miljoonaa suomalaista (Suomen evankelisluterilainen kirkko, i.a.). Evankelis-luterilaisen kirkon lisäksi ortodoksisella kirkolla on Suomessa lakiin perustuva erikoisasema (Opetus ja kulttuuriministeriö, i.a.). Ortodoksisen kirkon erityisasema perustuu jäsenmäärän sijasta historiaan ja kulttuuriseen merkitykseen, sillä vuonna 2019 ortodoksisen kirkkoon kuului 60 000 suomalaista (Tilastokeskus, 2019).

Evangelisluterilaisen kirkon jäsenmäärä laskee vuosi vuodelta. Kuitenkin kristityt perinteet ovat edelleen vahvasti osa suomalaista kulttuuria. Kulttuurilla perustellaan luterilaisten perinteiden säilyttämistä. Suomessa on kuitenkin aina ollut eri katsomuksia ja pitämällä luterilaisuudesta liian vahvasti kiinni unohdetaan osa historiaa ja kulttuuria. (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2015, 106–110.) Pitämällä luterilaisuudesta vahvasti kiinni ei myöskään anneta tilaa uusille katsomuksille. Maahanmuutto ja monet muut yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät ovat muuttaneet, elävöittäneet ja monipuolistaneet Suomen uskonnollisuutta. Erilaiset uskonnolliset ja kulttuuriset ilmiöt sekä virtaukset sekoittuvat toisiinsa. Ihmiset voivat harjoittaa esimerkiksi joogaa, meditaatiota, mindfulnessia ja osallistua retriitteihin ja etsiä apua energiahoidoista. Muuntunut uskonnollisuus vaikuttaa monilla elämänalueilla uusina toimintamuotoina, joita ei usein edes mielletä uskonnollisiksi. Näiden toimintamuotojen historialliset juuret kuitenkin juontavat usein uskonnollisiin tai uskonnollistaustaisiin perinteisiin. (Illman, Ketola, Latvio & Sohlberg 2017, 7–8.)

Varhaiskasvatuskäisen lapsen maailma rajautuu hänen omiin huoltajiinsa ja heidän edustamaan kulttuurimalliin. Lapsen kasvaessa monikulttuuristuvassa Suomessa hän huomaa, että on myös muita kulttuureita kuin hänen huoltajiensa edustamat kulttuurit. Uskonto on osa kulttuuria, minkä vuoksi olisi väärin puhua varhaiskasvatuksen yhteydessä ainoastaan kulttuurikasvatuksesta ilman katsovuksellisuutta. (Kalliala 2016.)

2.2 Uskonottomuus

Maailman- tai elämäkatsomuksesta, joka ei ole uskonnollinen, käytetään termiä uskonottomuus. Uskonottomuus on kehittyvä käsite. Ennen se on ymmärretty samaksi asiaksi kuin ateismi, mutta ateismissa kielletään kaikkien jumaluuksien ja yliluonnollisen olemassaolo. Sen sijaan uskonottomuudessa jumaluuksien olemassaolo voi olla epävarmaa. Uskonottomiin kuuluu ateisteja, agnostikkoja, skeptikkoja ja uskontojen suhteen välinpitämättömiä. Uskonottomat eivät ole sama asia kuin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat. Virallisissa tilastoissa uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat voivat olla uskovia ja esimerkiksi

virallisissa tilastoissa evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluvat voivat olla ajatuksiltaan uskonottomia. (Ylikoski 2017, 159–160.)

Suomen perustuslaissa (731/1999) määritellään, että jokaisella on oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan, eikä ketään voi velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Jokaisella on vapaus liittyä valitsemaansa uskonnolliseen yhdyskuntaan sekä erota siitä. Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. Täytettyään 15 vuotta lapsi voi huoltajien kirjallisella suostumuksella itse liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä. 12 vuotta täyttänyt lapsi voidaan liittää uskonnolliseen yhdyskuntaan vain hänen omalla kirjallisella suostumuksellaan. Myös erottamiseen tarvitaan lapsen oma kirjallinen suostumus. (Uskonnonvapauslaki 2003.)

Vuonna 1923 tuli voimaan uskonnonvapauslaki, joka mahdollisti virallisesti uskontoihin kuulumattomuuden ja oikeuden erota kirkosta. Kuitenkin, vaikka uskonnonvapaus astui tuolloin voimaan, kirkosta eronneita pidettiin ajatuksiltaan epäilyttävinä ja heitä syrjittiin esimerkiksi niin, ettei heitä otettu töihin. (L267/1922 & Ylikoski 2017, 162–163.) Uskonottomien etuja ovat ajaneet uskonottomien järjestöt, joita on Suomessa kolme: Humanistiliitto, Vapaa-ajattelijain Liitto sekä Suomen ateistiyhdistys, joka on ateistien aatteellinen etu- ja oikeusturvajärjestö (Suomen ateistiyhdistys ry, 2017). Humanistiliitto haluaa edistää uskonnoista riippumatonta etiikkaa ja Vapaa-ajattelijain Liitto luonnehtii itseään uskonottomien ihmisoikeus- ja kulttuurijärjestöksi. Lisäksi Suomessa toimii yhdistys nimeltä Uskonottomat Suomessa ry, jonka tarkoituksena on tehdä uskonottomuutta ja uskonottomien perusoikeuksia tunnetuksi. Yhdistyksen tavoitteena on pyrkiä edistämään uskonottomien asemaa sekä toimia heidän etujensa puolesta. (Ylikoski 2017, 165–167.)

Tilastokeskuksen sivulta voi tarkastella, kuinka moni suomalainen ei kuulu uskonnollisiin yhdyskuntiin. Esimerkiksi vuonna 2007 suomalaisista 15,9 prosenttia ei kuulunut uskonnollisiin yhdyskuntiin ja vuonna 2011 osuus oli kasvanut 20,1 prosenttiin. Tilaston perusteella voikin todeta, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien määrä kasvaa vuosi vuodelta. (Tilastokeskus, 2014). Ihmisten

uskomukset voivat kuitenkin olla ristiriidassa heidän muodollisen uskonnollisen asemansa kanssa, minkä takia suomalaisten uskonnottomuutta on selvitelty erinäisten kyselyiden avulla. (Ylikoski 2017, 159–160).

Kirkon tilastokeskuksen teettämän kyselyn mukaan myös uskonottomien määrä kasvaa Suomessa. Vuonna 2007 kyselyyn vastanneista 11 prosenttia ei uskonut Jumalan olemassaoloon. Vuonna 2011 Jumalaan uskomattomien osuus oli 21 prosenttia. Kristinuskon opettamaan Jumalaan uskoi 37 prosenttia vuonna 2007. Heidän osuutensa vastaajista laski 10 prosenttiyksiköllä vuoteen 2011. Kasvavasta osuudesta huolimatta uskonnottomat ovat edelleen suuri vähemmistö vähemmistöpoliittisesta näkökulmasta. Uskonottomien katsomuksellisia oikeuksia on vähätelty vetoamalla heidän pieneen määräänsä, eikä heidän katsomuksellisten ihmisoikeuksien kunnioittamista ole aina koettu kunnia-asiana. (Ylikoski 2017, 159–161, 168.)

Kirkon tutkimuskeskus (2019) on kartoittanut suomalaisten uskonnollisuutta, evankelisluterilaiseen kirkkoon kuulumista ja seurakunnan toimintaan osallistumista Gallup Ecclesiastica 2015 -kyselyllä. Vastaajien henkilökohtaista uskoa selvitettiin kysymällä heidän uskoaan Jumalan olemassaoloon sekä missä määrin vastaajat uskovat eri asioihin. Yhtenä avainkysymyksenä on 'Katsotko olevasi...', jonka jälkeen on 14 vastausvaihtoehtoa, joista yksi on 'uskonnoton ihminen'. Jokaisen vastausvaihtoehdon kohdalla vastaaja voi valita 'Kyllä', 'Ei' ja 'En osaa sanoa', eli vastaaja on voinut identifioitua moneen eri kategoriaan. Vastaajista 28 prosenttia identifioitui uskonottomaksi, 62.8 prosenttia sanoi, ettei ole uskonnoton ja 9.2 prosenttia ei osannut sanoa. Ateistiksi (jonka mukaan Jumalaa ei ole olemassa) identifioitui 18.8 prosenttia ja agnostikoksi (jonka mukaan Jumalan olemassaoloa ei voi kukaan tietää) 31.8 prosenttia. Kaiken kaikkiaan vastanneita oli 4194. (Kirkon tutkimuskeskus 2019, 69–76.)

Seuraavaksi tarkastellaan uskonnottomuutta kirkon nelivuotiskertomuksesta, jossa käytetään termejä uskonnollinen ja ei-uskonnollinen. Ketola (2020, 44) kuvaa uskonnollisuutta ja ei-uskonnollisuutta laatumääreinä, jotka kertovat sosiaalisista mielikuvista, joita liitetään uskonnollisuuteen. Määritelmät eivät kerro suoraan ihmisten uskomuksista, identiteetistä tai konkreettisesta

uskonnonharjoituksesta. Mielikuvat, joita ihmiset liittävät uskonnollisuuteen, ovat tärkeitä sosiaalisen todellisuuden muokkaavia tekijöitä ja tärkeitä kulttuurin muutoksen ymmärtämisen kannalta. Käsitykset tasa-arvosta ja yksilöllisyydestä vaikuttavat ihmisten kokemukseen omasta uskonnollisuudesta. Ketola (2020, 43) esittää, että tutkimuksessa oli ei-uskonnollisten joukossa enemmän niitä, joilla oli myös tasa-arvoiset ja yhtenäiset käsitykset sukupuolten kyvyistä ja rooleista. Heillä oli myös suurempi valmius hyväksyä perinteisestä poikkeavia perhemalleja. (Ketola 2020, 43–44)

Nuoremmilla sukupolvilla uskonnon merkitys on selvästi heikompi kuin vanhemmilla sukupolvilla. Vuosina 1921-1949 syntyneistä 71 prosenttia määritteli itsensä uskonnolliseksi ja 20 prosenttia ei-uskonnolliseksi. 1990-luvulla 23 prosenttia määritteli itsensä uskonnolliseksi ja 59 prosenttia ei uskonnolliseksi. Ei-uskonnollisuuden kasvaminen on ollut erityisen jyrkkää naisten keskuudessa. 1990-luvulla syntyneistä 68 prosenttia naisista määritteli itsensä ei-uskonnolliseksi, kun vastaava luku miehillä oli 51 prosenttia. Ei-uskonnollisten kasvu on 1920-luvulla syntyneiden ja 1990-luvulla syntyneiden välillä 58 prosenttia. Eri sukupolvien välinen ero uskonnollisuudessa on Suomessa suurempi kuin missään muussa Euroopan maassa. Ketola (2020, 43) arvelee, että huomattava sukupolvien välinen ero uskonnollisuudessa selittyy omassa viiteryhmässä koetun sosiaalisen paineen kautta. Nuoremmissa sukupolvissa ihmiset ajattelevat lähipiirinsä ihmisten kuuluvan valtaosin ei-uskonnollisiin. Tällöin nuoremmat sukupolvet elävät erilaisessa sosiaalisessa todellisuudessa kuin vanhemmat sukupolvet.

(Ketola 2020, 38–39, 43.)

Kirkon tutkimuskeskuksessa työskentelevä Ketola kertoo Keski-suomalaisen julkaisussa länsimaissa yleistyvän ajattelu, jossa uskontoon otetaan etäisyyttä. Samalla uskonnoista poimitaan aineksia, joiden avulla minuutta määritellään henkisesti. Ketola väittää Suomen olevan uskonnon harjoittamisen, eli rukoilun ja kirkossa käynnin suhteen yksi maallistuneimpia maita huolimatta siitä, että Suomen evankelisluterilaisen kirkon jäsenmäärä on korkea. Ketola sanoo kirkon jäsenissä olevan heitä, jotka pitävät itseään uskonnottomina, mutta arvostavat kirkon työtä. (STT, 2019.)

Parkkinen (2019) on tutkinut Pro gradu -tutkielmassaan ”*Oman tien suuntaan*”, mitä uskonottomuus merkitsee uskonottomaksi identifioituville urbaaneille milleniaaleille Helsingissä. Parkkisen gradun mukaan uskonottomuus hahmottuu uskonottomien ajattelussa yksilön sisäisen merkityksen kautta. Uskonottomat haluavat pitää uskonnot, ja erityisesti evankelisluterilaisen kirkon, pääsääntöisesti etäällä omasta elämästään. Kuitenkin ajoittainen läheisyys uskonnon ja kirkon kanssa on mahdollista. Parkkisen johtopäätös on se, että uskonottomuus toimii haastateltavien tapana tuottaa, ylläpitää sekä ilmaista heidän omaa yksilöllisyyttään. (Parkkinen 2019, 2.)

3 VARHAISKASVATUKSEN KATSOMUSKASVATUS

3.1 Varhaiskasvatustilaki ja -suunnitelman perusteet ohjaavat varhaiskasvatusta

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan 0–6-vuotiaiden lasten suunnitelmallista ja tavoitteellista hoidon ja opetuksen kokonaisuutta eli toimintaa pedagogisten viitekehysten sisäpuolella. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen ikätason mukaista kasvua, ehkäistä syrjäytymistä sekä tukea huoltajia kasvatustyössään mahdollistaen heille osallistumisen työelämään tai opintoihin. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota lapselle tiedot ja taidot, jotka vahvistavat hänen osallisuuttaan yhteiskunnan toimijana. (Opetushallitus i.a..)

Varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja tuottamisesta on säädetty varhaiskasvatustulaisissa (L 540/2018). Lailla turvataan lapsen oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. Ensisijaisesti toimintaa suunniteltaessa on otettava huomioon lapsen etu. Varhaiskasvatustulaisissa varhaiskasvatukseksi määritellään päivähoitotoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta, kuten kerhot. Lain mukaisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, terveyttä, hyvinvointia ja kasvua ikätason mukaisesti. Lapsella tulee olla turvallinen varhaiskasvatusympäristö, jossa on mahdollisuus leikkiin, taiteisiin, sekä myönteisten oppimiskokemusten muodostumiseen. (L 540/2018.)

Varhaiskasvatustilain (L 540/2018) perusteella opetushallitus määrittää valtakunnallisen varhaiskasvatustilasuunnitelman perusteet, joiden perusteella laaditaan paikalliset varhaiskasvatustilasuunnitelmat. Paikallisen varhaiskasvatustilasuunnitelman laativat kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja. Paikallisen varhaiskasvatustilasuunnitelman tarkoitus on muodostua valtakunnallisia varhaiskasvatustilasuunnitelman perusteita yksityiskohtaisemmaksi huomioiden varhaiskasvatusta tarjoava alueen erityispiirteet. Lisäksi jokaisessa varhaiskasvatustilayksikössä määritellään jokaiselle lapselle oma varhaiskasvatustilasuunnitelma (lapsen vasu). Valtakunnallisten varhaiskasvatustilasuunnitelman perusteiden tarkoituksena on turvata varhaiskasvatuksen yhdenvertainen toteutuminen ympäri maata. Perusteissa ohjataan varhaiskasvatuksen toteuttamisen sisältöjä, varhaiskasvatustilajan

ja lapsen huoltajien välistä yhteistyötä, sekä monialaista yhteistyötä ja lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman sisältöä. (L 540/2018.)

Lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatii hänen varhaiskasvatuksestaan vastaava varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä lapsen huoltajien kanssa. Mikäli lapsi osallistuu perhepäivähoitoon, voi perhepäivähoitaja virallisen pätevyyden puuttuessa konsultoida kunnan varhaiskasvatuksen opettajaa suunnitelmaa tehdessä. Tarpeen ilmetessä lapsen henkilökohtaisen suunnitelman laatimiseen on hyvä osallistua myös muita asiantuntijatahoja, myös päivähoitotoimintaan osallistuvien lasten kohdalla. (L 540/2018.) Varhaiskasvatussuunnitelma tulee laatia yhdessä vanhemman kanssa, mutta uusi varhaiskasvatussuunnitelma painottaa yhä enemmän lapsen osallisuutta ja hänen ajatustensa huomioon ottamista. Suunnitelmaa laatiessa on tärkeää ottaa huomioon lapsen etu, sekä hänen yksilölliset tarpeensa. (Ahonen 2017.) Varhaiskasvatuslaki (L 540/2018) velvoittaa varhaiskasvattajaa ja vanhempia tekemään suunnitelman, johon on kirjattava tavoitteet, jotka tukevat lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattava myös hänen tuen tarpeensa sekä konkreettiset toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi. Suunnitelma tulee tarkastaa vähintään kerran vuodessa, lapsen tarpeen mukaan myös useammin. (L 540/2018.)

3.2 Katsomuskasvatuksen tausta ja nykyisyys

Vielä 1973 ja 1996 päivähoitolaissa puhuttiin uskontokasvatuksesta. Uskontokasvatus oli pääpiirteisesti valtakirkon oppiin, eli evankelisluterilaiseen uskoon pohjautuvaa uskontokasvatusta. Vuoden 2013 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa uskontokasvatus muutettiin muotoon uskonto- ja katsomuskasvatus. Uskontokasvatus-nimike jäi lopulta kokonaan pois, kun vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden myötä tämä muutettiin yleisesti katsomuskasvatukseksi. (Latva-Koivisto 2018, 3–6.)

Varhaiskasvatuslaissa (L 540/2018) määritetään, että jokaiselle lapselle on annettava valmiuksia ymmärtää yleistä kulttuuriperinnettä, sekä jokaista

lapsiryhmässä läsnä olevaa kulttuurista, kielellistä, sekä uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Tämän tavoitteen taustalla on tarkoitus lisätä jo varhaiskasvatuskäisenä monikulttuurisen ympäristön kunnioitusta ja ymmärrystä. Katsomuskasvatuksella on vahvasti yhteiskunnallinen merkitys, sillä yhteiskuntamme sisällä elävät kulttuurit muuttuvat jatkuvasti. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on uskonnollisesti sitoutumatonta kulttuureihin ja uskontoihin tutustumista. (Poulter 2019, 326.)

3.3 Katsomuskasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Katsomuskasvatusta toteutetaan varhaiskasvatuksessa lapsille sopivilla tavoilla. Näitä tapoja voi olla muun muassa eri kulttuureista ja uskonnoista kertoviin kirjoihin tutustuminen, ruokaan liittyvät tutkimukset, vanhempien vierailut ja heidän kertomuksensa omasta katsomuksestaan tai kulttuuristaan. Toimintaa mietittäessä on varhaiskasvattajan pohdittavana, mikä on omalle lapsiryhmälle ominaisin tapa tutustua uusiin asioihin. (Latva-Koivisto 2018, 6.)

Katsomuskasvatuksen tavoitteena on antaa lapsille tilaa ihmetellä ja tutustua, sekä kysyä ja keskustella avoimesti. Katsomuskasvatusta toteutetaan myös muun muassa ryhmän yhteisen juhlakalenterin avulla, tutustumalla katsomuksellisiin perinteisiin, suurten uskontojen kertomuksiin, sekä lähiympäristön rakennuksiin (muun muassa kirkot). (Vantaan seurakunnat i.a.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 määrittelevät, että katsomuskasvatusta järjestettäessä uskonnottomuutta on tarkasteltava katsomusten rinnalla (Opetushallitus 2018a, 45; Kantelupukki 2019). Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä sekä oppimista ja ne tulee pystyä perustelemaan pedagogisesti. (Opetushallitus 2018a, 28.) Seurakunnat voivat toimia varhaiskasvatuksen yhteistyötahona samoin kuin eri järjestöt, poliisi tai vaikka ravitsemus- ja siivouspalvelut (Opetushallitus 2018a, 35.)

Katsomuskasvatus haastaa varhaiskasvattajat katsomaan kulttuurien moninaisuutta rikkautena. Jokaisella lapsella ja aikuisella tulee olla oikeus omaan kieleen, kulttuuriin ja katsomukseen, oli katsomus sitten uskonnollinen tai

uskonnoton. Katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutuminen vaatii kasvattajilta tietoa eri kulttuureista sekä katsomuksista. Kasvattajilta edellytetään myös kykyä keskustella rakentavasti erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista, sekä kykyä nähdä asiat useasta näkökulmasta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 80.)

Martin Ubanin (2016) mukaan kyseessä on moninaisuuden tunnistavan kasvatuksen sijaan suvaitsevaisuuskasvatus, kun katsomuksiin tutustutaan juhlaperinteiden kautta. Lasten kysymysten äärellä kasvattajaa haastetaan ohjaamaan lapsia suvaitsevaan keskusteluun ja uteliaaseen tutkimiseen. Lapsi on voinut törmätä hänelle vieraaseen moskeijaan kadulla tai hän on saattanut nähdä erilaisiin vaatteisiin pukeutuneita kansalaisia, mitkä voivat herättää mielessä pohdintoja ja ihmettelyä lapseen itseensä liittyen. Suomalaisen yhteiskunnan myötä saatava kasvatus on monikulttuurillisuuden osalta vielä harjoitteluvaiheessa. (Kalliala 2016.)

Hanna-Kaisa Urjansson (2020) toteutti opinnäytetyön varhaiskasvatuksen johtajien näkökulmasta katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Hän tuo esiin yhteisen toteuttamistavan löytymisen haastavuuden. Johtajien mielestä katsomuskasvatus on jokaisen asiakkaan henkilökohtainen asia ja luultavasti sen vuoksi varhaiskasvatuksessa toteutuva katsomuskasvatus oli vähäistä. (Urjansson, 2020, 27.) Toisessa opinnäytetyössä Piia Toivonen (2019) käsittelee uskonnollisen sitoutumattomuuden toteutumista Kouvolan varhaiskasvatuksessa. Toivonen käy läpi uskonnollisen sitoutumattomuuden toteutumista tilastollisesta näkökulmasta. Kyselyyn vastanneista johtajista 58% (n=24) kertoi päiväkodissa järjestettävän uskonnollisia tilaisuuksia. Vastauksista esiin nousivat kirkkovuoden juhlapyhät. 42% (n=24) vastasi, ettei varhaiskasvatuksessa järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia, sillä katsomuskasvatus on vastausten perusteella sisällytetty varhaiskasvatuksen arkeen. (Toivonen, 2019, 21, 29.) Työ jättää kuitenkin avoimeksi ne odotukset, joita uskonnollisesti sitoutumattomilla on.

3.4 Uskonnottomuus varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslaki (L 540/2018) määrittää katsomuskasvatuksen tavoitteeksi tutkia uskonnottomuutta uskontojen rinnalla. Rinnalla tarkasteltaessa tärkeäksi nousee, ettei lasta tule varhaiskasvatuksessa ohjailta tai pakottaa uskomaan tai olemaan uskomatta. Uskontoja tai uskonnottomuutta ei tule laittaa arvojärjestykseen. Katsomuskasvatusta toteuttaessa on ensiarvoisen tärkeää kunnioittaa jokaisen vanhemman taustaa, arvoja, sekä toiveita. (Opetushallitus 2018b.)

Opetushallitus (2018b) on laatinut ohjeen varhaiskasvatuksen työntekijöille. Ohjeen tarkoituksena on varmistaa katsomuskasvatuksen toteutuminen, niin että se on uskonnollisesti sitoutumatonta ja tunnustuksetonta yhteistä tutustumista. Mikäli varhaiskasvatuksessa vietetään esimerkiksi joulujuhlaa, joka saattaa esimerkiksi laulun muodossa sisältää jonkin uskonnon harjoittamisen kriteerit täyttävän kohdan, on tämän tilaisuuden vietosta ilmoitettava vanhemmille hyvissä ajoin. Vanhemmalla on oikeus toivoa lapsensa jäävän pois tällaisista hetkistä, jolloin varhaiskasvattajan on huolehdittava lapselle vaihtoehtoista toimintaa. Opetushallituksen (2018b) antamassa ohjeessa kerrotaan tällaisen yksittäisen yhteiseen hetkeen kuuluvan uskonnollisen laulun/virren soittamisen olevan sallittua, sillä sen estäminen viittaisi kulttuuriin tutustumisen kieltämisenä. Kenelläkään ei ole yleisen uskonnonvapauden nimissä velvollisuutta osallistua oman katsomuksensa vastaisesti mihinkään uskonnon harjoittamiseen, tämä uskonnonvapaus koskee myös uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvaa. (Opetushallitus 2018b.)

Katsomuskasvatuksen määrittelevä Varhaiskasvatuslain (L 540/2018) lakiasetus nosti sitä laadittaessa eriäviä mielipiteitä. Pääpainona on pelko, miten uskonnonvapautta toteutetaan ja kunnioitetaan huoltajien päätöksiä. Pääkaupunkiseudun ateistit ry:n Jouni Luukkainen (2015) nostaa esiin uskonnottomien huolen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Tiedotteessaan hän mainitsee, että lapsen eettinen orientaatio tulisi pitää uskontojen, mutta erityisesti valtakirkon ulkopuolella. Hän nostaa huolekseen myös lapselle mahdollisesti syntyvän tunteen siitä, että lapsi on varhaiskasvatuksessa pakotettu kuuntelemaan uskonnollisia kertomuksia totena kerrottuina. Luukkainen (2015) nostaa tiedotteessa esille myös uskonnottomien ajatuksen uskonnon vapauden

kunnioittamisen tärkeydestä, jonka mukaan varhaiskasvatuksessa ei ole oleellista perehtyä uskontojen ymmärtämiseen ja kunnioittamiseen.

3.5 Katsomuskasvatus Espoon varhaiskasvatussuunnitelmassa

Espoon kaupungin suomenkieliseen varhaiskasvatuksessa noudatetaan valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa. Lapsen, vanhempien sekä päiväkodin näkemykset yhdistyvät jokaiselle lapselle laadittavassa omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Lapsen henkilökohtaisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta laadittaessa käytetään Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa lomaketta, jonka liitteenä olevaan lomakkeeseen kirjataan huoltajien toiveet lapsen osallistumisesta uskonnollisia elementtejä sisältäviin tilaisuuksiin tai niille vaihtoehtoiseen toimintaan. (Opetus- ja varhaiskasvatustalautakunta 2019, 38).

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen Varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään, että katsomuksista ja uskonnoista keskustellaan huoltajien kanssa avoimesti ja kunnioittavasti. Kasvattajien tehtävänä on tuoda moninaisuutta esiin niin sanoissa kuin teoissa, sekä suunnitella toimintaa lapsiryhmissä esiintyvien asioiden ja ilmiöiden perusteella. Lapsiryhmissä eri katsomukset näkyvät oppimisympäristössä kuvina, esineinä, kirjoina sekä lasten kanssa tehtyinä tuotoksina. Espoon varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä eri uskonnollisten yhteisöjen ja katsomusyhteisöjen kanssa. Uskonnollisen tilaisuuden järjestämisessä on huomioitava vaihtoehtoinen toiminta ja se, ettei siihen osallistuminen tuota lapsille syrjään jäämisen kokemusta. (Opetus- ja varhaiskasvatustalautakunta 2019, 38.)

Jokaiselle lapselle laaditaan oma varhaiskasvatussuunnitelma (lapsen vasu). Lapsen vasu on pedagoginen suunnitelma, jonka avulla pedagogiselle toiminnalle asetetaan yhteiset tavoitteet ja tehdään sopimuksia siitä, miten kunkin lapsen yksilöllistä kehitystä, oppimista ja hyvinvointia edistetään suunnitelmallisesti. Lapsen vasu laaditaan yhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilökunnan ja lapsen huoltajan(/huoltajien) kanssa vasu-keskustelussa. Espoon Lapsen

varhaiskasvatussuunnitelma -lomakkeessa on kolme osiota: 1) Tervetuloa varhaiskasvatukseen 2) Lapsi kotioloissa ja 3) Lapsi varhaiskasvatusryhmässä. Kulttuurinen osaaminen on yhdistetty vuorovaikutukseen ja ilmaisuun, ja siinä käsitellään lapsen vuorovaikutustaitoja muun muassa seuraavien tarkennusten avulla: toisten kuunteleminen, erilaisten näkemysten ymmärtäminen, toimiminen muiden aikuisten ja lasten kanssa sekä itsensä ilmaiseminen. Yhdessäkään osiossa ei ole erikseen nostettu esiin katsomuskasvatusta tai lapsen vakaamusta. (Espoon kaupunki, 2018)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

4.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitkä ovat Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen asiakkaina olevien uskonottomien huoltajien kokemukset ja odotukset varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta. Tavoitteenamme oli saada tietoa, joka auttaisi varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa, koskien katsomuskasvatuksen toteuttamista tasavertaisesti uskonottomat huomioiden.

Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat:

- 1) Millaisia kokemuksia uskonottomilla huoltajilla on oman lapsensa varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta?
- 2) Millaisia odotuksia uskonottomilla huoltajilla on lapsensa varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta kohtaan?

Opinnäytetyön kohderyhmä valikoitui varhaiskasvatuksen työkentän tarpeista. Haluamme tulevaisuuden varhaiskasvatuksen vastaavan yhä paremmin sen käyttäjien tarpeita ja odotuksia. Varhaiskasvatuslaki (540/2018) ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittävät varhaiskasvatuksessa käsiteltävät osa-alueet, joihin kuuluu katsomuskasvatus (Opetushallitus 2018a). Olemme itse kokeneet katsomuskasvatuksen jäävän vähemmälle huomiolle varhaiskasvatuksen työkentällä, minkä takia valitsimme sen opinnäytetyömme aiheeksi. Valitsimme opinnäytetyömme kohderyhmäksi uskonottomat, sillä uskonottomuuden käsittely kuuluu katsomuskasvatukseen (Opetushallitus 2018a, 45). Uskonottomien määrä on kasvussa, joten näimme ajankohtaiseksi selvittää uskonottomien kokemuksia ja odotuksia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta (Ylikoski 2017, 168).

4.2 Opinnäytetyön menetelmät ja aineiston keruu

Opinnäytetyössämme on niin kvantitatiivisen eli määrällisen kuin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen piirteitä. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja siinä halutaan tuoda esille tutkittavan näkökulma (Hirsjärvi 2012, 161–164). Määrällisen tutkimuksen aineiston keruussa käytetään yleensä standardoituja tutkimuslomakkeita valmiine vastausvaihtoehtoineen. Käyttämällä määrällistä menetelmää yhdessä laadullisen menetelmän kanssa tavoitimme useampia uskonottomia kuin haastattelulla olisimme pystyneet tavoittamaan. Näin saimme kartoitettua nykyistä tilannetta uskonottomien kokemuksista sekä odotuksista varhaiskasvatukseen katsomuskasvatukseen liittyen. Uskonottomia on laaja kirjo ja tulimme siihen tulokseen, että laadullinen tutkimus jäisi yksistään suppeaksi opinnäytetyön laajuuden puitteissa. (Heikkilä 2014, 6–8.)

Tiedonhankintamenetelmäksi soveltui verkkokysely, koska työmme aihe on arkaluontoinen. Oma henkilökohtainen usko tai uskonottomuus ovat asioita, joita julkinen valta ei saa vaatia paljastamaan suoraan tai epäsuorasti (Ylikoski 2017, 165). Nimetön verkkokysely antoi vastaajalle mahdollisuuden tuoda omat ajatuksensa ja odotuksensa näkyviin leimaantumatta. Huomioimme, että omat arvomme, ajatukset ja tulkinnat eivät vaikuta verkkokyselyssä niin paljoa kuin esimerkiksi haastattelussa. Haastattelutilanteessa nämä seikat voivat näkyä tahtomatta eleiden ja äänenpainojen myötä haastattelijasta. (Pääkkönen 2017, 13.)

Keräsimme vastaukset Webropol-kyselysovelluksen avulla. Laadimme kyselylomakkeen tutkimuskysymysten ja teorian pohjalta. Kyselyssä oli avoimia kysymyksiä, strukturoituja kysymyksiä sekä kysymyksiä, joissa annoimme valmiiden vastausvaihtoehtojen jälkeen vastaajalle tilaisuuden täydentää vastausta vaihtoehdolla, jota emme olleet tulleet ajatelleeksi (liite 2). Verkkokyselyn avulla vastaajamme pääsivät vastaamaan käyttäen internettiä ja tekemään kyselyn omassa rauhassa anonyymisti. Saimme tiedon yksittäisistä vastauksista, mutta emme sähköpostiosoitteista, joista kyselyyn on vastattu. Näin ollen analysointi tapahtui anonyyminä. Webropol-sivusto keräsi vastausmateriaalit omaan raporttiin, käyttäjätunnuksemme taakse. (Webropol 2019, 89.)

Opinnäytetyömme yhteistyökumppani on Espoon kaupungin suomenkielinen varhaiskasvatus. Espoossa asui vuodenvaihteessa 2019/2020 vakituisesti 289 731 henkeä, joista 0-6 vuotiaita oli 24 609 (Jaatinen & Österholm 2020, 3-4). 31.12.2019 Espoon varhaiskasvatuksessa oli yhteensä 15 578 lasta ja heistä 11 348 oli kunnallisissa päiväkodeissa (Leena Kyrönen, henkilökohtainen tiedonanto 14.12.2020). Lähetimme saatekirjeen ja linkin kyselylomakkeeseen Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen aluepäälliköille, jotka lähettävät sen eteenpäin esimiehille, jotka lähettävät sen eteenpäin asiakkailleen. Valitsimme lähettää kyselyn kaikille Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen asiakkaille, koska kohderyhmään kuuluvat henkilöt eivät olleet ennestään tiedossa. Pyysimme, että vain ne, jotka kokevat itsensä uskonnottomiksi vastaisivat kyselyyn. Pyrkimyksemme oli tämän pyynnön avulla kerätä ainoastaan kohderyhmäämme kuuluvien vastauksia, jotta emme joutuisi eettisesti ikävään vertailutilanteeseen.

Ajoitus tulisi suunnitella hyvin, ettei tutkimuksen vastausprosentti jää liian alhaiseksi (Vilka i.a., 28). Omien aikataulumme ja Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyöprosessin aikataulun takia alkuperäinen suunnitelmamme oli lähettää kysely kesän aikana, mikä olisi vaikuttanut siihen, ettemme olisi tavoittaneet kohderyhmäämme niin laajasti kesäloman takia. Sen sijaan toteutimme kyselyn syys-lokakuun vaihteessa, jolloin uudetkin syksyllä aloittaneet lapset sekä työntekijät olivat ehtineet hetken olemaan varhaiskasvatuksessa, ja heille oli ehtinyt muotoutumaan jo jonkinlainen kuva varhaiskasvatuksen toiminnasta.

4.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineiston analyysiin sisältyy useita vaiheita. Määrällisen aineiston käsittelyyn kuuluu kyselylomakkeiden aineiston tarkistus. Siinä vastausten laatu arvioidaan ja poistetaan asiattomasti täytetyt lomakkeet. Tarkastuksen voi tehdä lomakkeiden palautumistahdissa tai, kun määräaika on umpeutunut. (Vilka i.a., 106.) Saimme yhteensä 31 vastausta kyselyymme ja tarkastettuumme aineiston

arvioimme jokaisen lomakkeen asiallisesti täytetyksi. Näin voimme hyväksyä kaikki 31 vastausta.

Vilkian (i.a., 106) mukaan tärkein asia aineiston tarkistuksessa on arvioida tutkimuksen kato. Kyselylomakkeiden välitysketju saattoi katketa kolmessa kohtaa ennen kuin lomake päätyi huoltajalle. Saimme ainoastaan tiedon, jos joku aluepäällikkö oli lomalla ja pystyimme lähettämään viestin hänen sijaiselleen. Joten emme tiedä, saavuttiko viesti kaikki kohderyhmän huoltajat tai ovatko he nähneet viestin ja vastanneet kyselyyn. Meillä ei ole tietoa, kuinka moni Espoon kaupungin suomenkielisen varhaiskasvatuksen asiakkaista kokee itsensä uskonottomaksi, joten emme pysty arvioimaan, ketkä ovat jättäneet vastaamatta.

Tutkimusongelmaan ja -kysymyksiin soveltuva analyysimenetelmä pyritään aina ennakoimaan, mutta käytännössä sopiva menetelmä löytyy kokeilemalla kyseiselle muuttujalle sopivia menetelmiä. Suunnittelimme ensin tekevämme kvantitatiivisen tutkimuksen, mutta opinnäytetyön edetessä totesimme kvalitatiivisten menetelmien sopivan paremmin. Käytimme kyselylomakkeen analysoinnissa niin määrällistä kuin laadullista analyysia. Määrällisten kysymysten vastausten käsittelyssä hyödynsimme Webropol-kyselysovelluksen luomia kuvioita ja taulukoita sekä loimme tuloksista omia taulukoita excelin avulla. Esitimme tietyn havaintoarvon esiintymiskertojen lukumäärän frekvensseillä, eli kuinka moni vastaajista, on valinnut kyseisen vaihtoehdon (Vilkka i.a. 119, 121.) Kyselyymme tuli 31 vastausta, joten yksittäisen vastauksen lukumäärä on selkeästi hahmotettavissa frekvensseillä ilmaistuna.

Verkkokyselyraporttia analysoidessa kävimme aluksi läpi määrälliseen menetelmään sopivat kysymykset ja vastaukset. Avoimien kysymysten analyysissä hyödynsimme teemoittelua. Teemoittelussa aineistosta poimitaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet, jotka eritellään ja järjestellään teemoittain (Eskola & Suoranta 2000, 178). Teemoiteltaessa aineistosta saattaa kuitenkin nousta yllättäviä teemoja. Ensimmäisiin tuloksiin ei pitäisi tyytyä ja aineistosta tulisi etsiä niin yhtäläisyyksiä kuin poikkeavuuksia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.) Kävimme aineiston monta kertaa läpi ja poimimme tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Jaoimme vastaukset kokemuksiin ja odotuksiin

varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta. Teemoiksi muodostuivat: Tiedotus katsomuskasvatuksesta, katsomuskasvatuksen sisältö, katsomuskasvatuksen toteuttaminen sekä tasa-arvo.

Tiedotus katsomuskasvatuksesta	Katsomuskasvatuksen sisältö	Toiveet katsomuskasvatuksen toteuttamisesta	Tasa-arvo
<ul style="list-style-type: none"> - Epätietoisuus katsomuskasvatuksen toteutumisesta. - Katsomuskasvatuksen toteutumisesta toivottiin enemmän tietoa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miten katsomuskasvatus on toteutunut? - Katsomuskasvatukseen liitettiin: - kulttuuri, katsomus, uskonto - juhlat, keskustelut, kirjat, vierailut. 	<ul style="list-style-type: none"> - Katsomuskasvatuksen erottaminen varhaiskasvatuksesta. - Katsomuskasvatusta tulisi käsitellä lasten kysymyksien ja pohdintojen, kulttuuriperintöjen & juhlapyhien ja taitteen kautta sekä kertomuksilla lasten kirjoista. 	<ul style="list-style-type: none"> - Eri uskontoja tulisi käsitellä tasapuolisesti. - Kysely uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta. - Uskonnollisten tilaisuuksien rinnalle saman arvoista vaihtoehtoisista toimintaa, mikä ei leimaa.

Taulukko 1. Esimerkkejä teemojen sisällöistä

5 TULOKSET

5.1 Kokemukset varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta

Verkkokyselyn vastauksissa tuli monessa kohtaa esille, ettei suurin osa vastaajista tiedä, miten katsomuskasvatus toteutuu varhaiskasvatuksessa. 19 (n=31) ei tiedä, miten katsomuskasvatus toteutetaan lapsen varhaiskasvatuksessa. Kuitenkin vain yksi vastaaja valitsi, että asia huolettaa häntä. Seitsemän vastaajaa oli sitä mieltä, ettei heidän lapselleen ole järjestetty katsomuskasvatusta. Viiden vastaajan mielestä katsomuskasvatus on toteutunut hyvin. Yksikään vastaaja ei ollut sitä mieltä, että katsomuskasvatus olisi toteutunut epätasa-arvoisesti. Kyselyyn vastanneista 21 vastaajaa ei osannut sanoa, miten uskonottomia on huomioitu lapsensa varhaiskasvatuksessa. Yhdeksän oli sitä mieltä, että uskonnotomat on huomioitu ja yksi sitä mieltä, ettei uskonottomia ole huomioitu.

14 vastaajaa ei ole aiemmin ajatellut, miten katsomuskasvatus toteutetaan lapsensa päiväkodissa. 10 on miettinyt asiaa, muttei ole tietoinen, miten katsomuskasvatus toteutetaan. Heistä kaksi on yrittänyt ottaa asiasta selvää, muttei saanut selvää vastausta. Sen sijaan kaksi vastaajaa kertoi, että on ottanut asiasta selvää ja on sen jälkeen tietoinen, miten katsomuskasvatus toteutuu. Kuusi oli valinnut vastauksen, että katsomuskasvatuksen toteutumisesta on kerrottu vasu-keskustelun yhteydessä tai päivittäisessä kanssakäymisessä ja kaksi oli saanut tietoa viikko-/kuukausikirjeissä tai vanhempainillassa. Vastauksista käy ilmi, ettei kaksi vastaajaa, joiden kanssa katsomuskasvatuksen toteutumisesta oli keskusteltu vasu-keskustelun tai päivittäisen kanssakäymisen yhteydessä, ollut siltikään tietoinen, miten katsomuskasvatus toteutuu. Toinen heistä ei ole ajatellut asiaa ja toinen on miettinyt sitä, muttei ole ottanut asiasta selvää.

Huoltajan kokemuksia lapsensa varhaiskasvatuksen katsomussensitiivisyydestä kysyttäessä, 12 vastasivat vaihtoehdon ”muu, mikä”. Heistä neljä vastasivat avoimeen kenttään, ettei heidän tiedossaan ole, onko lapsen varhaiskasvatuksessa keskusteltu mitenkään katsomuksista. 11 tiesi vastata kysymykseen, että heidän lapsensa varhaiskasvatuksessa jokaista uskontoa ja uskonnottomuutta

kunnioitetaan ja näistä puhutaan kunnioittavaan sävyyn. Kahdella vastaajalla oli myös kokemus siitä, että heidän lapsilleen on kerrottu faktana Jumalan olemassaolo ja kahden kokemus oli, että varhaiskasvatuksessa on tuotu esille, että Jumalaa ei ole olemassa tai uskonnoista on kieltäydytty puhumasta. Toisen kysymyksen kohdalla kolme vastaajaa kertoi kokeneensa, että hänen lapselleen kerrotaan uskonnollisia kertomuksia totuudellisina tapahtumina. 12 oli sitä mieltä, ettei lapselle kerrota uskonnollisia kertomuksia totuudellisina tapahtumina ja 16 ei osannut sanoa.

Kyselyyn vastanneista 13 mainitsivat avoimessa kysymyksessä erilaisten uskonnollisten juhlapyhien, kuten joulun tai pääsiäisen sisältyvän katsomuskasvatukseen. Kaksi vastaajaa koki juhlien olevan enemmän kulttuuriin kuin uskontoon liittyviä. Katsomuskasvatukseen liitettiin erilaiset keskustelut, kuten eri kulttuureista tai elämänkatsomuksista keskusteleminen ja toisten käyttäytymisen ymmärtäminen. Itsetuntemus, ympäristön tarkkailu ja oikea käyttäytyminen liitettiin myös katsomuskasvatukseen. Kolmessa vastauksessa mainittiin kirjallisuus, kuten Raamatun lukeminen. Kahdessa näistä vastauksessa sadut ja tarinat liitettiin kirjallisuuteen. Kirkkokäynnit ilmoitettiin yhdessä vastauksessa ja toinen vastaus laajensi käynnit kirkon lisäksi synagogaan, moskeijaan tai temppeliin. Seurakunnan vierailu päiväkodilla mainittiin yhdessä vastauksessa. Kahdeksan jätti vastaamatta kysymykseen mitä tilanteita tai tapahtumia liität varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen?

5.2 Odotukset varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukselle

Kysyttäessä toiveita uskonottomuuden huomioimiseen lapsen varhaiskasvatuksessa tuli vastauksista esille vastaajien halu tietää mahdollisista uskonnollisista tilaisuuksista (esimerkiksi joulukirkko) etukäteen, sekä vaihtoehtoisen toiminnan järjestämisestä. Vastaajista 19 oli sitä mieltä, että heidän lapsensa saa osallistua evankelisluterilaista uskoa tunnustaviin tilaisuuksiin ja vierailuihin varhaiskasvatuksen aikana. Kuitenkin vastaajista 10 toivoi, ettei tällaista toimintaa järjestettäisi päiväkodissa ollenkaan eriarvoistumisen pelossa. Toisen kysymyksen kohdalla, jossa kysyttiin *Millaista vaihtoehtoista toimintaa voisi järjestää tunnustuksellisten tilaisuuksien rinnalle?*, vaihtoehtoiseksi toiminnaksi ehdotettiin eri kulttuureihin ja

katsomuksiin liittyvää toimintaa tai keskustelua tai elämyksellistä toimintaa, kuten satuja tai taidetta. Vastaajat ehdottivat myös retkiä. Vaihtoehtoisen toiminnan pohtimisessa nousi esille toive tasa-arvoisuudesta ja yksi vastaajista ehdotti matematiikkaa.

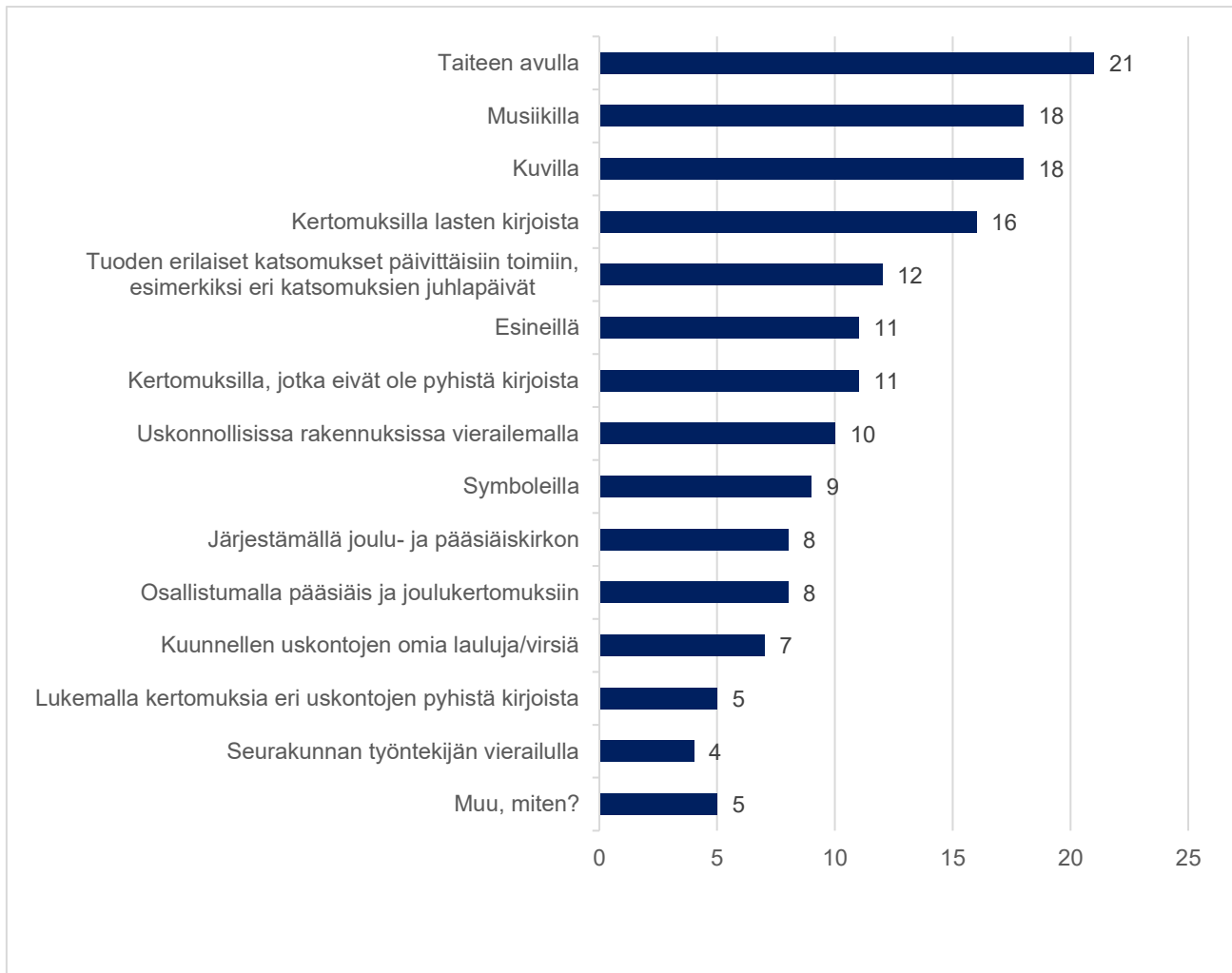
esim. Laulamista jos muut laulavat virsiä. Keskustelua, jos muut keskustelevat jne

Kahdeksassa vastauksessa nousi esille toive uskontojen pitämisestä erillään lapsen varhaiskasvatuksesta. Katsomuskasvatuksen miellettiin rikkovan uskonnonvapautta ja olisi parempi, jos katsomuskasvatuksen toteuttaminen jätettäisiin vanhempien vastuulle. Toive katsomuskasvatuksen toteuttamisesta tasa-arvoisesti nousi esille yhdeksässä vastauksessa. Toiveena oli, että tasa-arvoisuus pitäisi sisällään niin uskonnoista kuin uskonottomuudesta puhumista, ja kasvattajan tulisi huomioida, että on yhtä sopivaa uskoa kuin olla uskomatta. Yksi vastanesta toivoi varhaiskasvatukseen ajatusmallia, joka viestisi, että uskonottomuus on enemmän normi, kuin poikkeus.

Vastauksissa yhdistyivät katsomuskasvatus ja uskonnoista totena kertominen. Vastaajat halusivat vastauksissaan tuoda esille heidän odotuksensa siitä, että lapsille tulisi kertoa uskonnoista satuna. Faktapohjaiset historiallisesti todistetut tapahtumat sopivat kerrottavaksi totena, mutta esimerkiksi Raamatun kertomus, jossa Jeesus muutti veden viiniksi, ei ole vastaajan vastauksen mukaan sovelias totuudelliseen kerrontaan. Yksi vastaajista halusi nostaa esille toiveen, että lapsille tulisi kertoa myös uskontojen epäkohdista ja muun muassa uskonlahkojen johtajien mahdollisesti vilpillisistä intresseistä. Kuusi jätti vastaamatta kysymyksen *miten toivoisit erityisesti uskonottomuuden huomioitavan*.

Katsomuskasvatuksen ihanteellisin toteutustapa vastaajien näkökulmasta olisi käsitellä katsomuksia lasten kysymysten ja pohdintojen kautta. Vastaajien mielestä on hyvä, että katsomuskasvatuksessa käsitellään eri uskontoja, kulttuuriperintöjä, sekä juhlapyyhiä. Kysyttäessä konkreettisia katsomuskasvatuksen toteuttamistapoja nousi vastaajissa suurimmalla osalla toiveeksi katsomuksiin tutustuminen luovilla menetelmillä, kuten taiteen, musiikin ja kuvien avulla (kts. kuvio 1.).

Myös kertomusten lukeminen ja päivittäisessä toiminnassa läsnä olevien uskontoihin liittyvien juhlapyhien esiin tuominen oli vastaajien mielestä sopiva tapa.

Kuvio 1. Mielestäni eri katsomuksia voi käsitellä (n=31)

Monivalintakysymyksessä suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että katsomuskasvatuksessa tulisi käsitellä lasten kysymyksiä ja pohdintoja (26), eri uskontoja (21) ja kaikkien uskontojen kulttuuriperintöä (17). Sen sijaan vain yksi vastaaja valitsi vaihtoehdon, että varhaiskasvatuksessa tulisi käsitellä vain niitä uskontoja, mitä lapsiryhmässä on. 11 vastaajaa oli sitä mieltä, että juhlapyhien käsittely olisi sopivaa varhaiskasvatuksessa.

Kyselyn viimeisessä kysymyksessä kysyttiin: *Mitä muuta haluat sanoa? Otamme mielellämme vastaan lisää aiheesta heränneitä odotuksia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamiseen.* Avoimeen kysymykseen

vastasi 18, joista kaksi toivoi, että varhaiskasvatuksessa käsiteltäisiin eri katsomuksia, uskontoja ja kulttuureja.

Haluaisin että lapselle kerrotaan eri uskonnoista laajasti ja juuri eri uskontojen pyhiä viettämällä voisi tutustua eri uskontoihin. uskonnot ovat kuitenkin mielenkiintoisia vaikka ei mihinkään uskoisikaan

Yksi vastaajista toivoi, että katsomuskasvatus pitäisi sisällään ei-kristillisiä ja valtauskontoihin kuulumattomia uskontoja ja filosofioita tasavertaisesti evankelisluterilaisuuden rinnalla. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, ettei kaikkia tulisi yrittää miellyttää ja pelätä, ettei kukaan kokisi vahingossakaan mielestään syrjintää tai erilaisuutta. Hänestä se johtaa vain siihen, ettei kukaan ole lopulta tyytyväinen.

Pahinta on nykyisin se että yritetään miellyttää ja tasapäistää kaikkea ettei kukaan koskaan vahingossakaan kokisi mielestään syrjintää tai erilaisuutta. Tämä johtaa vain siihen ettei kukaan ole lopulta tyytyväinen. Tämä koskee myös katsomuskasvatusta.

Kahdeksan vastaajaa toivoi, että uskontojen käsittely jätettäisiin pois varhaiskasvatuksessa. Näistä kahdeksasta vastauksesta muut puhuvat uskonosta/uskonnoista, yksi käyttää termiä "this issues" eli 'tätä aihetta' ja yksi vastaajista toivoo toimintaa, mikä ei leimaa lapsia kuuluvaksi tai kuulumattomaksi mihinkään ryhmään ja sanoo:

mitä vahvemmin päiväkodin toiminnan voi irroittaa eri katsomuksista (myös valtakirkosta), sen parempi

Kolmesta vastauksesta ilmenee, että vastaajan lapsi on alle kolmevuotias, ja sen takia kaksi vastaajaa eivät näe uskontojen käsittelyä oleellisena varhaiskasvatuksessa. Yksi 2-vuotiaan vanhempi sanoo, ettei ole aiemmin ajatellut asiaa, mutta ottaa katsomuskasvatuksen toteuttamisesta selvää kyselyn innoittamana.

5.3 Yhteenveto tuloksista

Katsomuskasvatukseen liitettiin uskonnolliset juhlapyhät, erilaiset keskustelut muun muassa eri kulttuureista tai elämänkatsomuksista, toisten käyttäytymisen ymmärtäminen, itsetuntemus, ympäristön tarkkailu, oikea käyttäytyminen, kirjallisuus ja vierailut uskonnollisissa rakennuksissa. Yksikään kyselyyn vastanneista ei valinnut, että katsomuskasvatus olisi toteutunut epätasa-arvoisesti. Kuitenkin toisen kysymyksen kohdalla kolme vastaajaa sanoi kokevansa, että hänen lapselleen kerrotaan uskonnollisia kertomuksia totuudellisina tapahtumina. Lisäksi kahdella oli kokemus, että hänen lapselleen on kerrottu faktana Jumalan olemassaolosta ja puolestaan kahdella oli kokemus, että varhaiskasvatuksessa on tuotu esille, ettei Jumalaa ole olemassa. Yksi valitsi kyselyssä kohdan, ettei uskonottomia ole huomioitu varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa.

Viisi kyselyyn vastanneista valitsi, että katsomuskasvatus on toteutunut hyvin varhaiskasvatuksessa. 11 oli sitä mieltä, että jokaista uskontoa ja uskonottomuutta kunnioitetaan ja näistä puhutaan avoimesti. Toisen kysymyksen kohdalla yhdeksän oli sitä mieltä, että uskonottomat on huomioitu varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa. 12 oli sitä mieltä, ettei lapselle kerrota uskonnollisia kertomuksia totuudellisina tapahtumina. Edellä mainituista tuloksista voi päätellä, että useampi kyselyyn vastannut oli tyytyväinen varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamiseen kuin tyytymätön, vaikka suurin osa vastanneista ei tiennyt, miten katsomuskasvatus toteutuu.

Vastaajat toivoivat, että katsomuskasvatuksesta keskusteltaisiin avoimesti ja toteuttamisesta tiedotettaisiin huoltajia. Katsomuskasvatuksen toivottiin toteutuvan tasa-arvoisesti. Vastaajat toivoivat, että eri uskontoja ja katsomuksia käsiteltäisiin tasapuolisesti ja uskonottomat huomioitaisiin yhtenä katsomuksista. Toiveena oli, ettei uskonnoista kerrota totuutena. Sen sijaan katsomuskasvatusta tulisi käsitellä lasten kysymysten ja pohdintojen kautta. Vastaajien mielestä luovat menetelmät kuten taide, musiikki ja kuvat, kertomukset ja juhlapyhät olivat hyviä tapoja käsitellä katsomuskasvatusta. Osa toivoi, että katsomuskasvatus pidettäisiin erillään varhaiskasvatuksesta.

Vastaajat toivoivat, että kaikki lapset voisivat osallistua järjestettyyn toimintaan. Jos kuitenkin järjestettäisiin uskonnollisia tilaisuuksia, niin niistä tulisi tiedottaa etukäteen huoltajille ja kysyä lupaa osallistumiseen. Jotkut vastaajat täsmensivät avoimessa vastauksessa, että näin on toimittukin. Toiveena oli, että vaihtoehtoinen toiminta uskonnollisten tilaisuuksien rinnalle olisi yhtä laadukasta ja suunniteltua toimintaa, joka ei leimaa. Esimerkiksi keskusteluita, satuja, taidetta ja retkiä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Latva-Koivisto (2018) nosti esille evankelisluterilaisen kirkon edustaman uskonnon kansanuskontona. Tämä sama kansanuskonnon näkökulma tuli esille myös verkkokyselymme vastauksissa, monen vastaajan mielestä perinteiset evankelisluterilaiset pyhät ja juhlat ovat sopivia tapoja toteuttaa katsomuskasvatusta. Esimerkiksi joulu on oleellinen osa suomalaista kulttuuria. Kalliala (2016) kertoi tekstissään kulttuuritietoisuuden lisäämisen tärkeydestä varhaiskasvatuksessa. Verkkokyselymme vastausten perusteella voisimme kuitenkin todeta uskonnon olevan edelleen hieman arka aihe, joka vaatii erityistä sensitiivisyyttä. Sensitiivisyys ei tarkoita vaikenemista, vaan jokaisen - myös uskonnottomien, tasavertaista kohtaamista. Esimerkiksi toimintaa, johon kaikki voivat osallistua tai uskonnonharjoittamisen rinnalle tasavertaista vaihtoehtoista toimintaa. Tämä sama on linjattu Espoon varhaiskasvatussuunnitelmassa, jossa sanotaan, että uskonnollisen tilaisuuden järjestämisessä on huomioitava vaihtoehtoinen toiminta ja se, ettei siihen osallistuminen tuota lapsille syrjään jäämisen kokemusta (Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 2019, 38). Osa verkkokyselyyn vastanneista toivoo katsomuskasvatukselta asioiden ulkoapäin tarkkailua ja uteliasta tutustumista, uskonnon harjoittamisen ja asioiden totena kertomisen sijasta.

Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) määritellään, että katsomuskasvatuksessa tulisi käsitellä lapsiryhmässä läsnä olevien kulttuurista, kielellistä, sekä uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Kasvattajien tehtävänä on tuoda moninaisuutta esiin niin sanoissa kuin teoissa sekä suunnitella toimintaa lapsiryhmissä esiintyvien asioiden ja ilmiöiden perusteella (Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 2019, 38.) Verkkokyselymme monivalintakysymyksessä: Mitä katsomuskasvatuksessa tulisi käsitellä, kyselyn vastaajista vain yksi valitsi, että varhaiskasvatuksessa tulisi käsitellä vain niitä uskontoja, mitä lapsiryhmässä on. 21 vastaajaa valitsi eri uskontojen käsittelyn. Näiden vastausten perusteella vastaajat toivovat, että varhaiskasvatuksessa käsiteltäisiin laajemmin eri katsomuksia kuin vain lapsiryhmässä olevien katsomuksia. Sama toive tulee myöhemmin esiin avoimessa kentässä, joissa vastaaja toivoo eri katsomusten sekä uskontojen laajaa

käsittelyä. Kuitenkin osa vastaajista toivoo, ettei katsomuksia käsiteltäisiin ollenkaan ja katsomukset erotettaisiin varhaiskasvatuksesta.

Uskontokasvatus nimitys poistui käytöstä 2016 (Latva-Koivisto 2018, 3-6), mikä näkyi verkkokyselymme vastauksissa, joissa vastaajat puhuvat katsomuskasvatuksesta. Ajoittain vastauksista ei kuitenkaan selkeästi selvinnyt ajatteleeko vastaaja katsomuskasvatuksenkin vain uudelleen nimetyksi uskontokasvatukseksi. Ainakin yksi vastaajista kertoi, että termi on hänelle vieras. Monessa kyselyn vastauskohdassa käy ilmi, ettei moni vastaajista tiedä, miten katsomuskasvatus on toteutunut varhaiskasvatuksessa. Espoon lapsen varhaiskasvatussuunnitelma lomakkeessa ei ole erillistä kohtaa katsomuskasvatukselle, mikä saattaa selittää sen, että vain kuuden vastaajan kanssa katsomuskasvatuksen toteutumisesta on keskusteltu päivittäisessä kanssakäymisen tai vasu-keskustelun yhteydessä (Espoon kaupunki, 2018). Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen Varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään, että katsomuksista ja uskonnoista tulisi keskustella huoltajien kanssa. (Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 2019, 38)

Espoon varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan, että lapsiryhmissä eri katsomukset näkyvät oppimisympäristössä kuvina, esineinä, kirjoina sekä lasten kanssa tehtyinä tuotoksina (Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 2019, 38). Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen tavoitteet katsomuskasvatukselta tulevat verkkokyselymme saamiemme vanhempien odotuksia. Vastaajien toiveet siitä, miten katsomuskasvatusta tulisi toteuttaa antoivat käsityksen, että lainmuukaista katsomuskasvatusta tulisi toteuttaa erityisesti taideaineita hyödyntäen. Myös kertomusten lukeminen oli vastaajien mielestä sopiva tapa käsitellä uskontoja, niin kauan kun kertomukset erotetaan totuudesta.

Pääkaupunkiseudun ateistit ry:n Jouni Luukkainen (2015) nostaa esiin uskonottomien huolen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Tiedotteessaan hän mainitsee, että lapsen eettinen orientaatio tulisi pitää uskontojen, mutta erityisesti valtakirkon ulkopuolella. Hän nostaa huolekseen myös lapselle mahdollisesti syntyvän tunteen siitä, että lapsi on varhaiskasvatuksessa pakotettu kuuntelemaan uskonnollisia kertomuksia totena kerrottuina. Tärkeäksi nousee, ettei lasta tule varhaiskasvatuksessa ohjailla tai pakottaa uskomaan tai

olemaan uskomatta. Tämä sama ajatus nousi esille myös verkkokyselyyn saamissamme vastauksissa. Katsomuskasvatus liitettiin uskonvapauden vastaisuuteen ja koettiin tämän toteuttamisen olevan vanhempien vastuulla. Vastauksissa nousi kahdeksalla vastaajalla esille toive uskontojen pitämisestä erillään lapsen varhaiskasvatuksesta.

7 POHDINTA

7.1 Tuloksista nousutta pohdintaa

Verkkokyselystä käy ilmi, ettei moni vastaaja tiedä, miten katsomuskasvatus toteutuu lapsensa varhaiskasvatuksessa. Tietämättömyys luo huolta. Vastaaajilla on omakohtaisia kokemuksia uskontokasvatuksesta, mitkä vaikuttavat heidän suhtautumiseensa katsomuskasvatukseen. Pohdimme, mieltävätkö osa vastaajista katsomuskasvatuksen uudelleen nimetyksi uskontokasvatukseksi. Verkkokyselyvastauksia lukiessa saimme kuvan, että osa vastaajista puhui uskontokasvatuksesta. Kuitenkin tarkemmin tarkasteltuamme huomasimme, ettei kukaan vastaajista käytä kyseistä termiä. Joidenkin vastausten sisällöstä kuitenkin nousi huoli uskontojen opettamisesta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää huomioida huoltajien huoli. Verkkokyselyn vastauksissa toivottiin parempaa tiedottamista katsomuskasvatuksen toteuttamisesta. Avoin kommunikointi ja tiedottaminen vähentäisi huolta, sillä tietämättömyys luo epävarmuutta. Varhaiskasvatusten työntekijät voisivat esimerkiksi valita viikko-/kuukausikirjeisiin aina jonkin varhaiskasvatuksensuunnitelman osa-alueen, jonka toteutumista esittelee. Yhden kirjeen teema olisi katsomuskasvatus, jossa voisi kertoa varhaiskasvatustilain mukaisia perusteita katsomuskasvatuksen toteuttamiselle ja miten, sitä on toteutettu lapsiryhmässä.

Pohdimme, kertooko vastaajien epätietoisuus katsomuskasvatuksen toteutumisesta siitä, ettei katsomuskasvatuksen toteuttamista ole mietitty varhaiskasvatuksessa tai siitä, että sitä ei pidetä niin tärkeänä varhaiskasvatussuunnitelman osa-alueena. Halutaanko katsomuskasvatuksesta keskustelua ja tiedottamista välttää, ettei kukaan loukkaannu? Meidän mielestämme kunnioitus toisten katsomuksia kohtaan on tärkeää. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pitäisi jättää katsomuksien käsittely kokonaan pois siinä pelossa, että joku pahoittaa mielen. Jos samaa toimintatapaa sovellettaisiin muissakin osa-alueissa, ei lapset voisi liikkua, koska joku voi saada haavan. Yksi vastaajista sanoi, että jos kaikkia koitetaan miellyttää aiheuttaa se ongelman, ettei pian kukaan ole tyytyväinen. Sen

sijaan katsomuskasvatuksen toteuttamista tulisi suunnitella tasa-arvoisesti eri katsomuksia huomioiden, kuten moni verkkokyselyn vastaajista sanoi.

Espoon kaupungin lapsen varhaiskasvatussuunnitelma –lomakkeessa katsomuskasvatusta ei ole kirjattu omaksi kohdaksi. Tämän kohdan puuttuminen saattaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tekevälle kasvattajalle merkitä sitä, ettei aiheesta ole oleellista puhua, jonka vuoksi huoltajat ovat asian suhteen tietämättömiä. Työryhmä on tehnyt valinnan jättää kyseisen kohdan pois. Meidän mielestämme kohdan lisääminen lomakkeeseen loisi keskustelua katsomuskasvatuksesta, mikä olisi kaivattua opinnäytetyömme vastausten perusteella.

Oman katsomuksen tiedostaminen auttaa kasvattajaa pysymään avoimena muiden katsomuksille. On tärkeää pohtia, miten oma katsomuksellinen tausta sekä sen heijastamat arvot ja asenteet näkyvät työssä, jotta toiminta pysyy ammatillisena. Tätä pidämme tärkeänä ohjeena suvaitsevaisuuden rinnalla. Verkkokyselyn vastausten myötä saimme rohkeutta katsomuksista puhumiseen. Vastauksissa nousi esille, että kommunikoinnissa tärkeintä on avoimuus, eikä vaikeneminen. Pohdimme aikaisemmin tehdyn opinnäytetyön perusteella, että kyse on pedagogisen johtamisen haasteesta. Katsomuskasvatuksen toteuttamisessa johtajalla ja hänen pedagogisilla valinnoillansa on merkitys.

7.2 Eettiset näkökohdat & tutkimuksen luotettavuus

Varhaiskasvatuksen opettajan vastuu ja velvollisuus on turvata jokaista lasta kunnioittava toimintatapa sekä toimia yhdenvertaisesti. Varhaiskasvatuksen opettajan eettisten periaatteiden lähtökohtana on katsomuksen, etnisyyden, kielen, kansalaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, sosioekonomisen taustan sekä kyvykkyyden moninaisuuden tiedostaminen ja yksilöllinen kunnioittaminen. Ammatillinen lapsikäsitys tulee pohjautua niin lakeihin, asetuksiin sekä tieteelliseen tutkimukseen. (Pesonen i.a., 5, 7.) Opinnäytetyömme käsittelee katsomuskasvatusta vähemmistön näkökulmasta. Opinnäytetyömme lähtökohtana on lisätä yhdenvertaisuuden toteutumista ja moninaisuuden tiedostamista huomioimalla uskonnottomat. Opinnäytetyömme pohjautuu teoriatietoon, joka käsittelee muun

muassa tieteellisiä tutkimuksia, varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, varhaiskasvatustilaa sekä Suomen perustuslakia.

Eettiset kysymykset olivat koko opinnäytetyöprosessin ajan mielessämme aiheen henkilökohtaisuuden vuoksi. Eettisen pohdinnan isoimmaksi aiheeksi nousi oma uskonnollinen katsomuksemme. Eskolan ja Suorannan (2008, 17–20) mukaan tutkijan ei tarvitse olla täysin objektiivinen päältä katsoja, sillä jokaisella tutkijalla on aina jotain tietoa ja kokemusta tutkimuskohteesta. Sen sijaan tutkijan pitää olla sekoittamatta omia uskomuksiaan ja asenteitaan tutkimuskohteeseen (Eskola & Suoranta 2008, 17–20). Pohdimme, kuinka toteutamme opinnäytetyömme niin, ettei henkilökohtainen katsomuksemme heijastu teorian tiedon etsimisessä, eikä kysymysasetteluissa. Kohderyhmämme saatekirjeeseen kirjoitimme aiheestamme ja itsestämme, mutta jätimme kirjeestä pois oman katsomuksellisen vakaumuksemme tarpeettomana.

Pohdittuamme omaa katsomuksellista identiteettiämme, päädyimme hankkimaan tutkimusmateriaalia kohderyhmältä verkkokyselyn avulla. Haastattelussa omat ajatukset ja tulkinnat voivat välittyä tahtomatta eleiden ja äänenpainojen myötä haastattelijasta (Pääkkönen 2017, 13). Pohdimme verkkokyselyn kysymyksiä monta kertaa. Halusimme pitää kyselyn anonyyminä, jotta kynnyks vastata olisi mahdollisimman pieni. Kyselyn anonyymiyden vuoksi, emme luoneet kyselystä henkilörekisteriä ja jätimme kysymättä esimerkiksi vastaajien sukupuolen, iän, lapsen iän ja paikkakunnan.

Omien ennako-olettamuksien tiedostaminen ja tutkimuksen esiolettamuksen huomioiminen mahdollistavat uuden oppimisen. Ennako-olettamukset eivät saa olla lukkoon lyötyjä, vaan aineistojen avulla tutkija voi löytää uusia näkökulmia ja keksiä uusia hypoteeseja. (Eskola & Suoranta 2008, 17–20.) Tuloksia analysoidessa huomasimme ensimmäisen läpikäynnin jälkeen käyvämmä tuloksia läpi omiin ennalta pohdittuihin vastausoletuksiin heijastuen. Useamman kerran läpikäynnillä mahdollistimme sen, että analysointimme oli vastauksista pohjautuvaa, ilman omaa ennako-olettamusta. Pohdimme olisiko vielä tarkempi kysymysten analysointi ollut eettisestä näkökulmasta parempi ja antoivatko kysymykset tarpeeksi vaihtoehtoja vastaajalle vastata oman ajattelunsa mukaisesti.

7.3 Jatkotutkimus ja kehittämisideat

Toivomme, että opinnäytetyömme vie katsomuskasvatuksellisen keskustelun tasavertaiseen suuntaan, ja sitä kautta varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa huomioitaisiin entistä paremmin uskonnottomuus osana katsomuksia. Tässä työssä pohdimme varhaiskasvatuksen asiakkaan näkökulmasta katsomuskasvatusta ja uskonnottomuutta. Jatkotutkimusaiheena näkisimmekin työntekijöiden näkökulman varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Olisi antoisaa selvittää, miten katsomuskasvatusta toteutetaan varhaiskasvatuksessa. Saamiemme vastausten perusteella varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisella oli eroja. Jatkotutkimuksella voisi selvittää näitä eroja.

Osa vastaajista oli sitä mieltä, etteivät katsomukset kuulu varhaiskasvatukseen. Kuitenkin verkkokyselymme vastaukset koskien ihanteellisia tapoja toteuttaa varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus, olivat samoja kuin varhaiskasvatussuunnitelmassa esitetyt tavat. Ajoittain vastauksista ei selvinnyt ajatteleeko vastaaja katsomuskasvatuksen uudelleen nimetyksi uskontokasvatukseksi. Näitä asioita voisi tutkia syvemmin jatkotutkimuksessa. Kyselyn perusteella varhaiskasvatuksessa on tarvetta katsomuskasvatuksen tiedottamiselle sekä käsitteiden selkiyttämiseksi. Kehittämishankkeessa voisi miettiä, miten tiedotusta ja asiakaskohtauksia saisi tasavertaisemmaksi. Verkkokyselyn vastauksista kävi ilmi kohderyhmämme arvostavan avoimuutta, johon tulisi työntekijöitä rohkaista. Työntekijöitä palvelisi konkreettinen apuväline katsomuskasvatuksen tiedotukseen ja puheeksi ottamiseen. Tämä apuväline voisi pitää sisällään tietoa, joka auttaa toiminnan suunnittelussa ja katsomuskasvatuksen toteuttamisessa tasavertaisesti myös uskonnottomat huomioiden.

7.4 Oma ammatillinen kasvu

Opinnäytetyöprosessi on kehittänyt omaa osaamistamme katsomuskasvatuksen toteuttamisesta. Itse koimme aiheen vaikeaksi ja pohdimme, miten katsomuskasvatusta voisi käytännössä toteuttaa tasapuolisesti kaikki huomioiden. Opinnäytetyön kyselyn vastaukset saivat meidät pohtimaan katsomuskasvatuksen

toteuttamista omissa töissämme varhaiskasvatuksessa. Pohdimme, että voimme kehittää uskonnollisten tilaisuuksien ohella tapahtuvaa vaihtoehtoista toimintaa, niin että siihen osallistuvilla lapsilla olisi myös laadukkaasti suunniteltua ohjelmaa. Huomasimme, että voimme parantaa kommunikoinnissa ja tiedottamisessa huoltajien kanssa ja esimerkiksi kysyä, mitä juhlapyhiä lasten kotona vietetään. Keksimme, että voimme tuoda juhlia lapsiryhmään esimerkiksi osallistamalla lapsia koristelemaan ryhmätila juhlaan liittyvällä tavalla. Kädentöitä tehdessä ja ihas-telemalla voi samalla keskustella lasten kanssa aiheesta.

Opinnäytetyöprosessin aikana työskentelimme varhaiskasvatuksen opettajina ja paransimme työssämme kommunikointia huoltajien kanssa ja tiedottamista. Emmin esimies pyysi häntä pitämään varhaiskasvatuksen opettajien palaverin aiheesta katsomuskasvatus. Emmi oli koonnut palaveria varten muistion, jossa hän kävi läpi, mitä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on ja opinnäytetyön tuloksista mm. sitä, ettei moni tiedä miten katsomuskasvatus toteutuu. Hän sai positiivista palautetta palaverista ja esimies pyysi, että saa jakaa palaverissa käytettyä muistiota alueen muille esimiehille.

7.5 Varhaiskasvatuksen ohjaajan asiantuntijuuden kehittyminen

Kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajan ydinosaaminen on määritelty kirkkohallituksen toimesta ja hyväksytty kirkkohallituksen täysistunnossa. Voimassa oleva ydinosaamisen kuvaus on hyväksytty 21.4.2020. Kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajan ammatillinen ydinosaaminen on jaettu viiteen ryhmään: 1. Varhaiskasvatuksen ohjaajan tehtäväosaaminen. 2. Vuorovaikutusosaaminen. 3. Teologinen ja arvo-osaaminen. 4. Työelämä- ja kehittämisosaaminen. 5. Toimintaympäristö- ja yhteisöosaaminen. Jokainen osa-alue sisältää täsmentäviä alaotsikoita, joiden kuvauksia esimerkiksi tuleva ammattilainen voi hyödyntää oman ammatillisen identiteettinsä rakentumisessa, sekä myöhemmin käyttää työnsä reunaviivoina. (Kirkkohallitus.)

Kohta 3. Teologinen ja arvo-osaaminen pitää sisällään alakohdan, joka määrittää uskonto- ja katsomusosaamisesta varhaiskasvatuksen ohjaajan

ydinosaamisessa. Siinä sanotaan näin: ”Uskonto- ja katsomusosaaminen edellyttää: Taitoa tunnistaa lasten katsomuksiin ja uskontoon liittyvän kehityksen vaiheet, taitoa toimia katsomussensitiivisesti, taitoa toimia uskonto- ja katsomusdialogin rakentajana, taitoa ohjata lapsia dialogiseen keskustelutapaan, taitoa edistää katsomuskasvatuksen periaatteita verkostoyhteistyössä muiden toimijoiden kanssa” (Kirkkohallitus. Varhaiskasvatuksen ohjaajan ydinkuvaus. Teologinen ja arvo-osaaminen).

Ydinosaamiskuvauksessa sanotaan lisäksi, että varhaiskasvatuksen ohjaajan työssä keskeistä on yhteistyö kunnallisen varhaiskasvatuksen kanssa. Kunnan kanssa tehtävän yhteistyön on oltava kaikkia kunnioittavaa, riippumatta lapsen perheen katsomuksesta tai katsomattomuudesta. Katsomuskasvatuksen toteuttaminen ei yksin kuulu seurakunnalle, sillä katsomuskasvatuksen toteuttamisesta on määritelty myös varhaiskasvatuslaissa. Kuitenkin huomioiden varhaiskasvatuksen ohjaajan tärkeimmän tehtävän, eli kirkon mission toteuttamisen, jolla tarkoitetaan Jumalan työn toteuttamista kutsumalla, palvelemalla ja kohtaamalla. Sekä ydinosaamiskuvauksessa määritellyn katsomusosaamisen voi yhdistää katsomuskasvatuksen seurakunnallemme tärkeäksi työskentelymuodoksi. (Kirkkohallitus.)

Edellä luetellut edellytykset huomioiden on opinnäytetyöstämme hyötyä varhaiskasvatuksen ohjaajan työhön. Opinnäytetyömme avulla avoimuutta seurakunnan ja varhaiskasvatuksen välillä on mahdollista matalalla kynnyksellä lisätä. Saimme tietoa, kuinka katsomuskasvatusta olisi vastaajien mielestä mieluisinta käydä läpi esimerkiksi taiteen avulla. Tämä tieto on arvokas tulevalle ammattilaiselle, jonka tehtävä on toimia lastenohjaajien lähiesimiehenä ja näin ollen myös pohtia työryhmänsä vahvuuksia ja kehittämistarpeita. (Kirkkohallitus.)

Seurakuntatyön on uudistuttava jatkuvasti. On nähtävä muuttuva yhteiskuntamme ja pysyttävä aallon harjalla. Seurakuntatyön, joka ennen on nähty vahvasti Sanan julistamisena, on oltava tänä päivänä hienovaraisempaa, sillä tämän ajan arkisiin hetkiin ei sovi enää vain oman Sanan julistus, vaan on tuotava oma uskonsa esille neutraalimmin. Kuten opinnäytetyössämme huomasin, vahva Sanan julistus tänä päivänä saattaa kääntää ihmisiä kristinuskoa vastaan. Helmi

näkee tässä oman työidentiteettinsä kasvun kannalta ristiriitoja, koska seurakuntatyö on vaihtoehto, jossa odotetaan jakavan kristinuskon sanomaa ja tämän vuoksi hänestä tuntuu vieraalta hiljentää hengellistä ääntä, jotta on ”hyväksytty”. Toisaalta Helmi näkee tässä myös mahdollisuuksia oman hengellisen äänen kuuluviin saamiseksi arvojen kautta, niin että se jakaa kristillisiä arvoja, kaikkien ihmisten tasavertaisuutta ja tärkeyttä. Kristittynä oleminen on hänen mielestään muutakin, kuin Sanan julistusta ja tämän opinnäytetyömme avulla Helmi kokee saaneensa näkökulmaa laajemmaksi tasavertaisuutta ajatellen.

8 LÄHTEET

- Ahonen, L. (2017). *Vasun käyttöopas*. Saatavilla 8.5.2020. www.elibrary.com
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino
- Espoon kaupunki (2018). *Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma* [Julkaisematon lomake].
- Heikkilä, Tarja (2014). *Kvantitatiivinen tutkimus*. Saatavilla 16.5.2020 <http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>
- Helsingin yliopisto i.a. Yleinen teologia, uskontotiede. 2. Uskonnon määritelmä. Saatavilla 7.2.2021 http://www.helsinki.fi/teol/kurssit/usk/01b_uskmaarit.shtml
- Illman R., Ketola K., Latvio R., & Sohlberg J (2017). Johdanto. Teoksessa R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg (toim.). *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. (s. 7–11) Kuopio: Kirkon tutkimuskeskus. Saatavilla 7.3.2021 <https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Ktk+-+Monien+uskontojen+ja+katsomusten+Suomi/c8c8d8be-e49b-5998-3539-6b2a29a4903d>
- Jaattinen S. & Österholm E. (2020). *Väestörakenne 2019/2020*. Saatavilla 13.12.2020 [https://www.espoo.fi/fi-FI/Espoon_kaupunki/Tietoa_Espoosta/Tilastot_ja_tutkimukset/Vaesto_ja_vaestonmuutokset/Vaestorakenne_ja_vaestonmuutokset\(340\)](https://www.espoo.fi/fi-FI/Espoon_kaupunki/Tietoa_Espoosta/Tilastot_ja_tutkimukset/Vaesto_ja_vaestonmuutokset/Vaestorakenne_ja_vaestonmuutokset(340))
- Kalliala, M. (2016). *Uskonto, kulttuuri ja lapsuus*. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Saatavilla 13.12.2020 www.elibrary.com
- Kansalaisopistojen liitto KoL Ry (2018). *Monikulttuurisuuden kohtaaminen kansalaisopistoissa -Koulutusmateriaali 2018. Mitä on kulttuuri?* Saatavilla 20.12.2020 <https://peda.net/kol/foorumi/m/mkk/t2kk/mit%C3%A4-on-kulttuuri>
- Kantelupukki (2019). *Päiväkodeista*. Saatavilla 9.5.2020 <https://kantelupukki.fi/paivakodit/>

- Ketola K. (2020). Uskonto ja kulttuurin murros. Teoksessa H. Salomäki, M. Hytönen, K. Ketola, V-M. Salminen, J. Sohlberg (toim.), *Uskonto arjessa ja juhlassa*. (s. 12–45) Kirkon tutkimuskeskus. Saatavilla 7.3.2021 <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4238/viewmode=previewview>
- Kirkkohallitus. Varhaiskasvatuksen ohjaajan ydinosamiskuvaus. Saatavilla 7.3.2021 <https://evl.fi/documents/1327140/43561565/Varhaiskasvatuksen+ohjaajan+ydinosamiskuvaus+2020.pdf/8f2babcc-e650-7cdd-fc63-3973b594776d?t=1604575378917>
- Kirkon tutkimuskeskus (2019). *Gallup Ecclesiastica 2015 Versio 1.0 (2019-10-29)*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla 10.5.2020 <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3211>
- L 267/1922. *Uskonnonvapauslaki*. Saatavilla 27.1.2021 <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1922/19220267>
- L 540/2018. *Varhaiskasvatuslaki*. Saatavilla 9.5.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp447031984>
- L 731/1999. *Suomen perustuslaki*. Saatavilla 6.5.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Latva-Koivisto, R. (2018). *Lastentarhanopettajien näkemyksiä katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja sen muutoksista*. (Opinnäytetyö, Hämeen ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutus) Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/158192/Latva-Koivisto_Rosa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Luukkainen J. (11.4.2015). *Varhaiskasvatuslaki uhka ateismin vapaudelle*. Pääkaupunkiseudun ateistit Ry. Saatavilla 9.5.2020 <http://www.ateistit.fi/uutiset/uuti150411b.html>
- Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta (12.6.2019). *Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelma*. Saatavilla 30.5.2020 https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ ja_ opetus/Varhaiskasvatus/Lapsi_ varhaiskasvatuksessa/Varhaiskasvatussuunnitelma
- Opetushallitus (12.01.2018b). *Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa*. Saatavilla

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisista_tilaisuuksista.pdf

Opetushallitus (2018a). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Saatavilla 2.6.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>

Opetushallitus (i.a.). *Mitä on varhaiskasvatus?* Saatavilla 9.5.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Parkkinen, T. (2019). *Oman tien suuntaan*. Saatavilla 8.5.2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/308605/Parkkinen_Tiina_Pro_gradu_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Pesonen J (i.a.). *Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet*. Helsinki: Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. Saatavilla 27.1.2020 https://www.vol.fi/uploads/2020/09/6a555d2b-ammattieettiset-ohjeet_1.painos_low.pdf

Poulter S. (2019). Katsomuskasvatuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Välineitä vai toisin ajattelua? Teoksessa T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (toim.) *Siirtymiä ja ajanmerkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia*. (s. 319–348) Tampere University Press. Saatavilla 9.5.2020 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118695/978-952-359-008-3.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Poulter, S, Riitaoja, A-L & Kuusisto A. (2015). Toisin silmin: Lapsi ja moni-katsomuksellisten kasvatuskulttuurien rakentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. (s. 95–126) Helsinki: Lasten keskus.

Pääkkönen, N. (2017). *Sähköisen kyselytutkimuksen menetelmät – case Sepälän valokuvaamo*. (Opinnäytetyö, Vaasan ammattikorkeakoulu, liiketalous.) Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/138127/Paakkonen_Noora.pdf?sequence=1

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 7.11.2020 <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus>

- STT (29.12.2019.) *Uskonottomien osuus maailman väestöstä laskee*. Keski-suomalainen. Saatavilla 8.5.2020 <https://www.ksml.fi/ulkomaat/Uskonottomien-osuus-maailman-v%C3%A4est%C3%B6st%C3%A4-laskee/1489553>
- Suomen evankelisluterilainen kirkko. (i.a.) *Kirkon jäsenyys*. Saatavilla 27.01.2021 <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa/jasenet>
- Tilastokeskus (2014). Liitetaulukko 2. Väestö uskontokunnan mukaan ja osuus väestöstä 1950–2013. Saatavilla 8.5.2020 https://www.stat.fi/til/vaerak/2013/vaerak_2013_2014-03-21_tau_002_fi.html
- Tilastokeskus (2019). Tilastokeskuksen PxWeb-tietokannat. Saatavilla 27.01.2021 http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rx.px/table/table-ViewLayout1/
- Toivonen, P. (2019). *Uskonnollisen sitouttamattomuuden toteutuminen Kouvolan päiväkotien katsomuskasvatuksessa*. (Opinnäytetyö, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, liiketalouden koulutusohjelma.) Saatavilla 17.5.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/160544/Toivonen_Piia.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.5.*, uudistettu laitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Ubani, M. (2016). *Uskonnot ja katsomukset varhaiskasvatuksen pedagogisissa toimintaympäristöissä*. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Saatavilla 13.12.2020 www.ellibslibrary.com
- Urhansson, H-K. (2020) *"Siinä voi mennä aikaa, että tämä on löytänyt sellaisen tasapuolisen luonteen."* – *Päiväkodin johtajien ajatuksia katsomuskasvatuksen toteutumisesta ja johtamisesta*. (Opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu, Sosionomi.) Saatavilla <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/340921/Kaisa%20Urhansson%20opinn%c3%a4ytety%c3%b6.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Vantaan seurakunnat. (i.a.) *Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus*. Saatavilla 9.5.2020 <https://www.vantaanseurakunnat.fi/info-ja->

asiointi/yhteistyokumppaneille/kasvatusyhteistyö/yhteistyokumppa-
nina-paivakodit/katsomuskasvatus

Webropol (26.08.2019) *3.0-käyttöopas*. Saatavilla https://new.webropolsurveys.com/content/manuals/Manuaali_3.0.pdf

Vilkkä, Hanna. (i.a.) *Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. Saatavilla 30.5.2020
<http://hanna.vilkkä.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>

Ylikoski, Esa (2017). *Uskonottomuus Suomessa*. Teoksessa. Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg (toim.) *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi* (s.159-169). Kirkon tutkimuskeskus. Saatavilla 6.5. <https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Ktk+-+Monien+uskontojen+ja+katsomusten+Suomi/c8c8d8be-e49b-5998-3539-6b2a29a4903d>

9 LIITTEET

LIITE 1 - Saateteksti Espoon kaupungin päiväkodin johtajille

Hei!

Teemme sosionomiopintoihimme liittyen opinnäytetyön uskonottomien huoltajien kokemuksista ja odotuksista varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta. Olemme valmistelleet verkkokyselyn, johon toivomme vastauksia huoltajilta, joiden lapsi on Espoon kaupungin suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa. Kysely on tarkoitettu niille huoltajille, jotka kokevat itsensä uskonottomiksi ja pyydämme ystävällisesti, että jaatte kyselymme ja saatetekstin alueenne esimiehille, jotta he voisivat jakaa sen eteenpäin huoltajille.

Opinnäytetyömme avulla haluamme kehittää katsomuskasvatuksen toteutumista ja olisi tärkeää, että jaatte kyselyn eteenpäin. Yksittäiset vastaukset tulevat vain meidän näkyville, mutta tulokset tulevat myöhemmin opinnäytetyöhömme, mikä julkaistaan theseus.fi -sivustolle.

Meille on myönnetty Espoon kaupungin tutkimuslupa 28.7.2020, lupanumero 28/2020

Kyselyn jakamiseen tarvitsemme apuasi, joten voisitko lähettää alla olevan saattekirjeen eteenpäin huoltajille tai esimiehille, jotta he voivat lähettää sen huoltajille.

Ystävällisin terveisin
Emmi Forsman ja Helmi Myller
Diakonia-ammattikorkeakoulu
emmi.forsman@student.diak.fi
helmi.myller@student.diak.fi

LIITE 2 - Saateteksti verkkokyselyn liitteeksi

Hei!

Teemme sosionomiopintoihimme liittyen opinnäytetyön uskonottomien huoltajien kokemuksista ja odotuksista varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta. **Jos koet itsesi uskonottomaksi, toivoisimme sinulta hetken aikaasi verkkokyselyn vastaamiseen.** Uskonottomilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden maailman- ja elämänkatsomus ei ole uskonnollinen. Uskonottomuudessa ei siis ole kyse uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvuudesta tai kuulumattomuudesta, vaan omasta kokemuksesta.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on sitoutumatonta, pedagogisesti perusteltavaa toimintaa ja tavoitteena on tarkastella eri katsomuksia tasavertaisina arvottamatta niitä. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa on määriteltä, että uskonottomuutta tarkastellaan muiden katsomusten rinnalla ja tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta sekä ymmärrystä. Opinnäytetyömme avulla haluamme yhdessä Espoon kaupungin suomenkielisen varhaiskasvatuksen kanssa kehittää katsomuskasvatuksen toteuttamista, kaikki huomioiden ja tasa-arvoisesti. Varhaiskasvatustalaki (540/2018) määrittää, että lapsiryhmän jokaiselle lapselle on annettava valmiuksia ymmärtää yleistä kulttuuriperinnettä, sekä lapsiryhmässä läsnä olevien kunkin kulttuurista, kielellistä, sekä uskonnollista ja katsomuksellista taustaa.

Oheisesta linkistä pääset kysymyslomakkeellemme. Olemme pyrkineet tekemään kyselylomakkeesta mahdollisimman helpon vastaajalle, antamalla vastausvaihtoehtoja. Jätähän kuitenkin vastauksesi myös avoimeksi jättämiimme kysymyksiimme, erityisesti mikäli kysymyksemme eivät antaneet sinulle mahdollisuutta avata ajatuksiasi.

Verkkokyselyn vastausten kerääminen tapahtuu Espoon kaupungin suomenkielisen varhaiskasvatuksen asiakkailta. Vastaaminen tapahtuu täysin anonyymisti, joka tarkoittaa, ettemme näe kuka on vastannut ja mistä vastaus on saapunut. Yksittäiset vastaukset tulevat vain meidän näkyville, mutta vastauksiin pohjautuen kirjoitamme opinnäytetyön raportin, joka tulee myös theseus.fi -sivustolle.

Valitettavasti kysely on ainoastaan suomeksi, joten vastaathan kyselyyn ainoastaan, jos ymmärrät kysymykset ja koet olevasi uskonnoton.

Toivomme vastaukset 6.10. mennessä.

Tässä linkki kyselyyn:

<https://webropol.com/s/Uskonottomienodotuksetvarhaiskasvatuksenkatsomuskasvatukselle>

Kiitos ajastasi ja ihania aurinkoisia päiviä!

Terveisin,
Emmi Forsman ja Helmi Myller
Diakonia-ammattikorkeakoulu
emmi.forsman@student.diak.fi
helmi.myller@student.diak.fi

LIITE 3 - Verkkokysely

() Koen olevani uskonnoton

1. Oletko tietoinen, miten lapsesi katsomuskasvatus toteutetaan lapsesi päiväkodissa? (Voi vastata useampaan)
 - Kyllä, siitä on viestitty huoltajille esim. tiedotteilla, viikko-/kuukausikirjeissä tai vanhempainillassa
 - Kyllä, siitä on keskusteltu varhaiskasvatussuunnitelman keskustelun (VaSu-keskustelun) yhteydessä tai päivittäisen kanssakäymisen yhteydessä
 - Kyllä, olen ottanut siitä itse selvää
 - En, olen miettinyt asiaa, mutten ole ottanut asiasta selvää
 - En, olen yrittänyt selvittää asiaa, mutta en ole saanut selkeää vastausta
 - En, en ole ajatellut asiaa aiemmin

2. Mitä tilanteita tai tapahtumia liität varhaiskasvatukseen katsomuskasvatukseen?

3. Miten katsomuskasvatus on mielestäsi järjestetty lapsesi varhaiskasvatuksessa?
 - Mielestäni katsomuskasvatus on toteutunut hyvin
 - Mielestäni lapselleni ei ole järjestetty katsomuskasvatusta.
 - Mielestäni lapseni katsomuskasvatus on toteutunut epätasa-arvoisesti ja koen, että lapseni katsomusta on syrjitty.
 - Mielestäni lapseni katsomuskasvatus on toteutunut epätasa-arvoisesti ja koen, että jonkun toisen katsomusta on syrjitty.
 - En tiedä, miten katsomuskasvatus on toteutunut, eikä asia huoleta minua.
 - En tiedä, miten katsomuskasvatus on toteutunut ja asia huolettaa minua.
 - En tiedä, miten katsomuskasvatus on toteutunut.
 - Muu, mitä?

4. Koen, että lapselleni kerrotaan uskonnollisia kertomuksia totuudellisina tapahtumina?
 - Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa

5. Lapseni varhaiskasvatuksessa on huomioitu uskonnottomat.
 - Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa

6. Miten toivoisit erityisesti uskonnottomuuden huomioitavan?

7. Koetko, että lapsesi varhaiskasvatuksessa (voi valita useamman)
- puhutaan kaikista uskonnoista ja aatteista samaan sävyyn, arvottamatta mitään uskoa tai aatetta paremmaksi.
 - jokaisen uskoa tai uskonnottomuutta kunnioitetaan.
 - uskonnottomia on syrjitty.
 - uskovia on syrjitty.
 - jotain tiettyä uskontokuntaa on syrjitty.
 - ev.lut. seurakunta painottuu.
 - Uskonnoista on kieltäydytty puhumasta.
 - lapsellesi on sanottu, että Jumala on olemassa.
 - lapsellesi on sanottu, ettei Jumalaa ole olemassa.
 - lapsesi on saanut tasavertaisesti tietoa eri maailmankatsomuksista ja uskonnoista.
 - Muu, mitä?
8. Mitä ajattelet lapsen osallistumisesta evankelisluterilaista uskontoa tunnustaviin tilaisuuksiin? Esimerkiksi Joulukirkko.
- lapseni saa osallistua toimintaan.
 - on hienoa, että toimintaa järjestetään varhaiskasvatuksessa, mutta en halua lapseni osallistuvan toimintaan.
 - toivoisin, ettei kyseistä toimintaa järjestettäisi varhaiskasvatuksessa, koska koen sen asettavan lapset eriarvoiseen asemaan.
 - toivoisin vaihtoehtoista tekemistä.
9. Millaista vaihtoehtoista toimintaa voisi järjestää tunnustuksellisten tilaisuuksien rinnalle?
10. Mielestäni on hyvä, että katsomuskasvatuksessa käsitellään... (voi valita useamman vaihtoehdon)
- lasten kysymyksiä ja pohdintoja.
 - eri uskontoja.
 - vain niitä uskontoja, mitä lapsiryhmässä on.
 - uskontojen kulttuuriperintöä.
 - juhlapyhiä.
 - Jumalia.
 - valtakirkon kulttuurista näkökulmaa.
 - Muu, mitä?
11. Mielestäni eri katsomuksia voi käsitellä:
- taiteen avulla
 - musiikilla
 - Kuunnellen uskontojen omia lauluja/virsiä
 - kuvilla
 - kertomuksilla lasten kirjoista
 - Lukemalla kertomuksia eri uskontojen pyhistä kirjoista kertomuksilla
 - Kertomuksilla, muttei uskontojen Pyhistä kirjosta

- symboleilla
- esineillä
- Tuoden ne päivittäisiin toimiin, esimerkiksi eri katsomuksellisten juhlapäivät.
- uskonnollisessa rakennuksessa vierailu
- joulun- ja pääsiäiskirkko järjestäminen
- seurakunnan työntekijä tulee vierailulla
- Pääsiäis- ja Joulukertomuksiin osallistuminen
- Muu, miten?

Mitä muuta haluat sanoa? Otamme mielellämme vastaan lisää aiheesta heränneitä odotuksia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamiseen.

12. Kirjoita avoin vastaus tähän:

Kiitos vastauksistanne ja avustanne opinnäytetyöhömmel!

Ihanaa syksyn jatkoa!

Toivovat: Emmi Forsman ja Helmi Myller
Diakonia-ammattikorkeakoulu

LIITE 4 – Kooste opinnäytetyöstä Espoon kaupungin varhaiskasvatukselle

Syksyllä 2020 lähetimme verkkokyselyn Espoon kaupungin suomenkielisiin varhaiskasvatusyksikköihin välitettäväksi eteenpäin lasten huoltajille. Verkkokysely oli osa opinnäytetyötämme, jossa tarkastelimme uskonnottomien huoltajien kokemuksia ja odotuksia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta. Tässä kooste opinnäytetyömme tuloksista. Toivomme, että ne lisäisivät ymmärrystä uskonnottomien kokemuksista sekä odotuksista katsomuskasvatuksesta ja rohkaisivat pohtimaan katsomuskasvatuksen toteuttamista sekä tiedottamaan siitä huoltajille.

Verkkokyselyyn vastasi 31 huoltajaa, ja vastauksista nousi alla olevissa laati-koissa kuvatut 4 teemaa:

Kokemukset katsomuskasvatuksesta

- Useampi kyselyyn vastannut oli tyytyväinen katsomuskasvatuksen toteutumiseen kuin tyytymätön.
- Katsomuskasvatuksen liitettiin juhlapyhät, erilaiset keskustelut eri kulttuureista ja elämäntilanteista, toisten käyttäytymisen ymmärtäminen, itsetuntemuksen rakentaminen, ympäristön tarkkailu, oikea käyttäytyminen, kirjallisuus ja vierailut uskonnollisissa rakennuksissa.

Tiedotus katsomuskasvatuksesta

- Suurin osa (19/31) vastaajista ei tiedä, miten katsomuskasvatus toteutuu.
- Tiedotuksen vähyys korostui läpi kyselyn.
- Vastaajat toivoivat, että katsomuskasvatuksesta keskusteltaisiin ja siitä tiedotettaisiin rohkeasti.

Toiveet katsomuskasvatuksen toteutumisesta

- Toivottiin, ettei uskonnoista kerrota totena.
- Katsomuskasvatusta tulisi käsitellä:
 - lasten kysymyksien ja pohdintojen kautta
 - kulttuuriperinnön & juhlapyhien avulla
 - taiteen avulla
 - kertomuksilla lasten kirjoissa
- Osa toivoi, että katsomukset pidettäisiin erillään varhaiskasvatuksesta, mutta se ei ole vasun mukaista.

Katsomuskasvatuksen tulisi olla tasa-arvoista

- Toivottiin, että eri uskontoja & katsomuksia käsiteltäisiin tasapuolisesti ja uskonnottomat huomioitaisiin yhtenä katsomuksena.
- Uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta tulisi tehdä kysely ja tilaisuuksien rinnalle suunniteltua vaihtoehtoja toimintaa, mikä ei aiheuta syrjään jäämisen kokemusta ja on yhtä laadukasta.
 - Esim. jos tilaisuudessa lauletaan virsiä, niin vaihtoehtoisessa toiminnassa laulettaisiin.
- Toivottiin, että suosittaisiin toimintaa, mihin kaikki voivat osallistua.

Teette hyvää työtä ja kyselyn tuloksista oli nähtävissä, että useampi vastaajista oli tyytyväinen katsomuskasvatuksen toteutumiseen. Vastauksien perusteella katsomukset ovat arka aihe. Se ei kuitenkaan saisi aiheuttaa vaikenemista, vaan eri katsomusten kunnioittavaa tasavertaista kohtaamista. Haluamme rohkaista teitä tiedottamaan katsomuskasvatuksen toteuttamisesta huoltajille. Kysykää ja keskustelkaa huoltajien kanssa, onko heidän perheessään tapoja tai juhlapyhiä, joita voisi käsitellä lapsiryhmässä esimerkiksi viettämällä jotakin juhlaa, lukemalla kertomuksen kirjasta, musiikin tai kädentöiden kautta. Olkaa avoimia lasten pohdinnoille ja kysymyksille.

Jatkakaa hyvää työtä ja kiitos yhteistyöstä.
Terveisin Emmi Forsman ja Helmi Myller